

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta
Ústav Speciálně-pedagogických studií

**VZDĚLÁVÁNÍ JEDINCŮ
S LEHKÝM MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM
V OBLASTI DIVADELNÍ KULTURY**

Magisterská diplomová práce

Bc. Jana Šatánková

Vedoucí magisterské diplomové práce: Mgr. Martin Dominik Polínek, Ph.D.

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně, a použila jen uvedené bibliografické a elektronické zdroje.

V Olomouci dne

.....

Podpis

Ráda bych poděkovala všem odborným konzultantům a lidem, kteří se účastnili projektu za cenné rady, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. Děkuji rovněž všem, kteří mi ochotně poskytli rady a pomoc ve všech oblastech, které jsem potřebovala. Dále Mgr. Martinovi Dominikovi Polínkovi, Ph.D., za čas a rady, které mi věnoval.

Obsah

Úvod	6
1 TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE	8
1.1 Mentální postižení	8
1.1.1 Definice Mentálního postižení	8
1.1.2 Klasifikace Mentální retardace.....	10
1.2 Faktory ovlivňující edukaci osob s lehkou mentální retardací	11
1.2.1 Oblast projevů lehké mentální retardace	11
1.2.2 Vzdělávání dospělých osob s mentálním postižením.....	14
1.3 Sociální služby zabývající se edukací osob s lehkou mentální retardací.....	15
1.3.1 Další oblasti vzdělávání	18
1.3.2 Vzdělávání pracovníků.....	19
1.4 Divadlo a lidé s mentálním postižením	19
1.4.1 Teatroterapie.....	20
1.4.2 Divadlo se specifickou skupinou.....	20
1.5 Snadno srozumitelné informace	21
1.5.1 Definice termínu informace.....	21
1.5.2 Význam snadno srozumitelných textů	22
1.5.3 České organizace poskytující snadno srozumitelné texty	22
1.5.4 Easy-to-Read	24
1.5.5 Hodnocení srozumitelnosti textu.....	26
METODOLOGICKÁ ČÁST PRÁCE.....	28
2 Soubor a metodika výzkumu	28
3 Cíl práce a indikátory	29
3.1 Výběr vzorku	29
3.2 Realizace výzkumu.....	30
3.3 Konzultace s odborníky	31

3.4	Etické aspekty.....	31
4	Sběr dat	32
4.1	Fáze 1: Znalosti v oblasti divadelní kultury	32
4.2	Fáze 2: Úprava textového materiálu.....	36
4.3	Fáze 3: Výběr důležitých informací.	39
4.4	Evaluační část – konzultace s odborníkem.....	41
4.4.1	Teatrologický náhled.....	41
4.4.2	Speciálně pedagogický náhled	42
4.5	Shrnutí	44
5	Prezentace výstupů.....	46
5.1	Selektivní protokol	46
5.2	Preference a požadavky osob s LMR na edukační materiál.....	50
5.3	Metodologický postup k vytvoření příručky	53
5.4	Změny v návrhu příručky	56
6	Diskuse.....	57
6.1	Limity výzkumného šetření	59
6.1.1	Limity na straně výzkumníka	59
6.1.2	Limity na straně výzkumného vzorku	60
6.1.3	Limity výzkumu	60
	ZÁVĚR.....	61
	Použité zdroje.....	64
	Seznam zkratk.....	71
	Seznam tabulek	72
	Seznam schémat	72
	Seznam příloh.....	73
	Přílohy	74

Úvod

„Nikdy si nepředstavuj, že nejsi jinaká, než co by se jiným mohlo zdát, že to, co jsi, či co jsi byla, nebo mohla být, nebylo jinaké než to, co jsi byla, by se jim bylo zdálo být jinakým“. "Tomu bych, myslím, rozuměla lépe," řekla Alenka velmi zdvořile, "kdybych to viděla napsáno..." (Alenka v říši divů, Lewis Carroll)

Informace nás obklopují ze všech stran. Noviny, internet, brožury u lékaře, televize nebo třeba knihy. Podle návodů, které nám někdo zprostředkuje, dokážeme spoustu věcí. Máme na dosah návody, jak se stát šikovnou švadlenou, odborníkem na origami nebo webmasterem. Víme, co si myslet, co je IN a co OUT. Na každou otázku si můžeme najít jednu nebo řadu odpovědí a vybrat si tu, co nám vyhovuje nejlépe. Informace nám otevírají bránu k rozšířeným obzorům. Co se ale stane, když k nám informace nepříjde ve srozumitelné formě? Obzory se uzavřou a zůstaneme závislími jen na tom, co kdo řekne, nebo jinak zprostředkuje. O to složitější je, když se jedná o věci, které se ostatním zdají běžné. Dobře, že je jen málo oblastí, ke kterým bychom nedohledali návody a nezvládli bychom podle nich něco realizovat. Během své praxe s lidmi s lehkou mentální retardací¹ jsem však zjistila, že je těchto věcí podstatně víc, než by se dalo předpokládat. V jejich případě se často stává právě to, že jsou závislí na cizí pomoci. I při běžných věcech jako je například návštěva divadla. Proč tomu tak je? Sami uvádějí jako příčinu to, že se o to stará někdo jiný. Leckdy ne proto, že by to sami nedokázali, ale proto, že se jedná o zaběhlý systém. Ať už v rámci zařízení sociálních služeb, kam docházejí, nebo v rámci rodiny. Někteří by to ale chtěli změnit. Jenže vyznat se na složitých webových stránkách, programech a v záplavě slov, ke kterým si nedokáží přiřadit význam, to není snadné. Je rovněž třeba naučit se odlišit ty informace, které jsou zavádějící a nepravdivé. Podobné informace mohou být často psané velkým písmem, v jednoduchých větách a doprovázené nějakým výstižným, emotivně zabarveným obrázkem. Důvodem bývá oslovení co možná největšího počtu čtenářů napříč vzděláním a společenským statutem. Dalo by se říci, že jde o jistou formu snadno srozumitelných textů. Textům, které jsou srozumitelné pro lidi s lehkou mentální retardací se bude práce věnovat. Cílem této práce je proto vytvořit soupis doporučení pro vytvoření tištěného materiálu, na jehož základě by bylo možné osoby s lehkou mentální retardací podpořit ve vlastní iniciativě a samostatném jednání při návštěvě

¹ Problematice odlišení pojmů mentální retardace a mentální postižení se věnuji níže.

divadla. V ideálním případě pak navrhnout návrh univerzálního postupu pro tvorbu jakékoli příručky obdobného typu, která se bude věnovat trávení volného času. Jedná se tedy o práci metodologickou, která by měla být díky výstupům z výzkumu využitelná v praxi.

1 TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE

Teoretický rámec práce se věnuje vymezení základních oblastí, které jsou klíčové pro metodologickou část. Jedná se o kapitoly přibližující cílovou skupinu, pro kterou je návrh příručky a metodiky vytvořen. Zaměřuje se na faktory, které se u cílové skupiny projevují v oblasti edukace s ohledem na specifika, která jsou vázána k mentálnímu postižení. Přibližuje možnosti, díky kterým se tito lidé mohou blíže střetávat s oblastí vztahující se k divadelní kultuře. V další části se soustředí na definici termínu snadno srozumitelného čtení a zásady pro formát jakým takový text psát. Zahrnuje také vymezení významu srozumitelných textů a organizace, které se jim blíže věnují s ohledem na konkrétní způsob nazvaný Easy-to-Read. Popisuje obecné zásady pro hodnocení takového textu a doplňuje je o další možné způsoby, kterými lze hodnotit čtivost textu.

1.1 Mentální postižení

Cílem této kapitoly je definovat nadřazený pojem mentální postižení (dále jen MP²), dle Mezinárodní klasifikace nemocí revize 10 (dále jen MKN-10), pojem mentální retardace (dále jen MR), a blíže vymežit klasifikaci Lehké mentální retardace (dále jen LMR).

1.1.1 Definice Mentálního postižení

MP se posuzuje podle předpokládané schopnosti socializovat se v širším či užším sociálním prostředí, jeho stupeň se pak odvíjí od inteligenčního kvocientu (dále jen IQ), který slouží jako ukazatel hloubky MR. V případě MR se jedná o nerovnováhu předpokládaného stupně mentálního vývoje s ohledem na věk, kdy vznik postižení je před 18. rokem věku. Poukazuje na to, že *"vyhodnocení intelektuální úrovně by se mělo opírat o všechny dostupné informace, včetně klinických nálezů, adaptačního chování (s ohledem na kulturní zázemí jedince) a výsledky psychometrických testů"* (MKN-10, s. 179)

² Označení Mentální postižení a Mentální retardace nejsou v této práci považována za synonyma. Mentální postižení je používáno jako nadřazený pojem pro Mentální retardaci.

Pipeková a Vítková (2014, s. 27) ve svém textu uvádějí skupinu osob s MP jako nejčteněji zastoupenou skupinu v rámci jednotlivých typů postižení. Svoji teorii zdůvodňují jednak přesnější evidencí těchto osob, jednak kvalitnější pediatrickou péčí, díky níž dochází k nižší úmrtnosti a možnostem intenzivnější péče. Brožura *Zásady úspěšné komunikace s lidmi s mentálním postižením* (z období 2007-2009, s. 5) udává, že v České republice žije přibližně 107 000 osob s MP. Valenta (2014, s. 23) zmiňuje nárůst na zhruba 300 000 osob s diagnózou mentální postižení v České republice k roku 2014.

Definic pro samotný pojem MR je nepřehledné množství a neexistuje tedy jedna ucelená. Diferenciaci mezi pojmy mentální postižení a mentální retardace popisuje autor v bakalářské práci na téma *Individuální plánování spolku SPOLU Olomouc z. s.* Pro tuto práci autor zvolil definici MKN-10, která byla vydaná Světovou zdravotnickou organizací (dále jen WHO). Ta definuje mentální retardaci jako „*Stav zastaveného nebo neúplného duševního vývoje, který je charakterizován zvláště porušením dovedností, projevujícím se během vývojového období, postihujícím všechny složky inteligence, to je poznávací, řečové, motorické a sociální schopnosti. Retardace se může vyskytnout bez nebo současně s jinými somatickými nebo duševními poruchami.*“ (WHO, 2011, s. 179) Švarcarová (2011, s. 29-30) svou definicí navíc ještě poukazuje na fakt, že nejde o nemoc ale o „*...trvalý stav, způsobený neodstranitelnou nedostatečností nebo poškozením mozku.*“

Autor se, vycházejíc z cíle diplomové práce, snaží zmírnit oblasti, na jejichž základě by mohli být osoby s MP stigmatizovány (viz schéma 1). Činí tak, neboť by se na základě naplnění cíle mohlo podařit rozšířit příležitosti, které by lidé s MP mohli využívat.

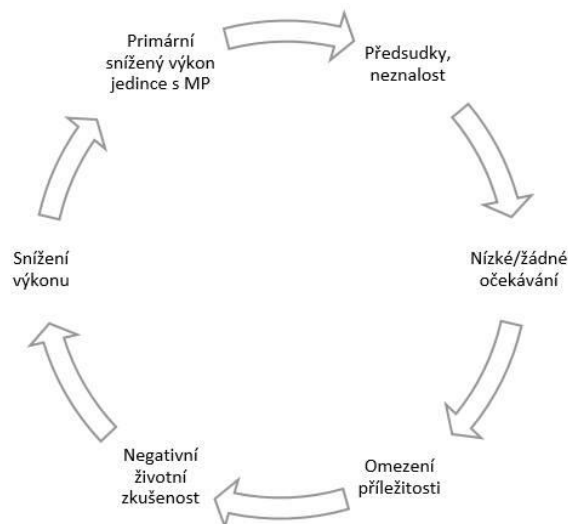

Schéma č. 1: Proces devalvace člověka s mentální retardací (Zdroj: Šiška, 2005, s. 15)

1.1.2 Klasifikace Mentální retardace

Valenta (2014, s. 25) definuje osoby s MP jako jedince s „IQ pod 85“, MKN-10 však začíná s určováním hranice IQ až u MR, kdy pásmo LMR vymezuje na základě IQ v rozpětí 50-69. V klasifikaci dle MKN-10 se tedy ještě nachází pásmo IQ 70-85. Zmíněné pásmo bylo zohledňováno v MKN-8 (přesněji se jednalo o rozpětí 68-85 IQ), a to jako hraniční stav slaboduchosti. Jak ale uvádí Kysučan (1982), jednalo se o sporné názory na zařazení, proto bylo již z 9. revize MKN vyjmuta. Klasifikaci mentální retardace nalezneme v MKN-10 v kategorii F70-F79 (s. 178-182). Jak již bylo zmíněno jednotlivá pásma (hloubka) MR jsou v rámci MKN-10 stanovena na základě inteligenčního kvocientu, a to následovně:

„F70 Lehká mentální retardace IQ 50-69

F71 Středně těžká mentální retardace IQ 35-49

F72 Těžká mentální retardace IQ 20-34

F73 Hluboká mentální retardace IQ 0-19“

U každého zmíněného pásma jsou popsána dílčí specifika, přirovnání k mentálnímu věku u intaktní populace, předpoklad samostatnosti a možnosti socializace. Zároveň můžeme v tomto dokumentu nalézt zmínku, že „*uvedené úrovně IQ jsou jen vodítkem a neměly by se používat rigorózně z hlediska problémů transkulturní validity.*“

(MKN-10, s. 179). American Association on Intellectual and Developmental Disabilities zmiňuje dva faktory vážící se k MR, a to omezení intelektového fungování a adaptivního chování. Intelektové fungování je vymezeno ve shodě s MKN-10, adaptivní chování je popisováno jako „*soubor pojmů, sociálních a praktických dovedností, které jsou naučené a používané lidmi v jejich každodenním životě.*“. Do této oblasti řadíme tři základní kategorie, a to 1. pojmové dovednosti zahrnující jazyk a gramotnost, peníze, čas, čísla a autonomii; 2. sociální dovednosti, kam můžeme přiřadit mezilidské dovednosti, sociální odpovědnost, sebevědomí, důvěru či opatrnost, řešení sociálních problémů a schopnost řídit se nebo poslouchat zákony, dále pak schopnost se chránit/hájit/nebýt obětí; 3. „praktické dovednosti, kam patří každodenní činnosti, pracovní schopnosti, zdravotní péče, cestování, rozvrh, bezpečnost, hospodaření s penězi a používání telefonu. (online, AAMR, AAIDD 2010, online cit. 18. 5. 2018)

S ohledem na zaměření této práce a její cílové skupiny se autor blíže zaměří pouze na pásmo F70, a to Lehkou mentální retardací (dále jen LMR). LMR je nejčetněji zastoupená skupina v rámci jednotlivých výše vymezených pásem MR. Zdroje uvádějí, že sem spadá až 80 % mentálně retardované populace (Thorová in Čadilová, 2007, s. 27). Z patřičného důvodu, kterým je provázanost osob s LMR s charakteristickými rysy tohoto postižení, bude následující kapitola analyzovat obě složky.

1.2 Faktory ovlivňující edukaci osob s lehkou mentální retardací

Kapitola se blíže zaměřuje na oblasti projevů LMR a dělí je do kategorií, které jsou v rámci této práce významné. Ve druhé části autor vymezuje oblast vzdělávání dospělých osob včetně souvisejících klíčových pojmů. Šiška (2005, s. 43) uvádí, že humanistický směr vnímá edukaci dospělých jako proces sloužící k tomu, aby byl člověk zodpovědný sám za sebe a měl možnost sám sebe vnímat jako dospělého. Příručka, která by měla být výstupem tohoto výzkumu, vychází z obdobné myšlenky.

1.2.1 Oblast projevů lehké mentální retardace

Brožura *Zásady úspěšné komunikace s lidmi s mentálním postižením* (Inclusion Europe s. 5-6) poukazuje na to, že MR nemusí být zjevně poznatelná. Je třeba s těmito lidmi pracovat na základě toho co umějí, nikoli vycházet z jejich nedostatků. V textu je zmíněno i několik oblastí, v nichž se postižení projevuje. Těmito oblastmi jsou „*snižená*

úroveň rozumových schopností a potíže v komunikaci, potíže v učení, menší míra pozornosti, horší orientace v čase a prostoru, nižší úroveň sociálních dovedností, nepřiměřené sebehodnocení, nízké sebevědomí, pomalejší tempo, omezená schopnosti abstrakce a přidružené postižení”“. Zároveň však vyzdvihuje to, že i přes všechna uvedená omezení existují lidé s MP, kteří se aktivně zapojují do pracovního procesu, jsou schopni žít samostatně s asistencí a společensky se začleňovat.

Výše je popsáno několik oblastí projevu MP. Ty jsou nyní zúženy na oblast mentální retardace a přiblíženy a rozšířeny o další oblasti ovlivňující přijímání informací v rámci edukačního procesu s ohledem na LMR. Jednotlivé oblasti autor přibližuje ve zbytku kapitoly.

Rozumové schopnosti a komunikace jsou specifické zejména opožděným vývojem řeči, ve většině případů však dochází k osvojení každodenní komunikace a jejímu udržení (MKN-10, s. 180). Dochází k omezení slovní zásoby, což ovlivňuje schopnost dekódovat a zhodnotit některé situace. Tím je podmíněna i schopnost vyjadřování se (*Zásady úspěšné komunikace s lidmi s mentálním postižením*, s. 5). V případě, že je narušená verbální řečová složka, dochází u osob s MP, ke spontánnímu osvojení jiné formy komunikace. V případě, že je přidružen autismus ztrácí se spontaneita při tomto osvojování a je třeba edukačního vedení (Čadilová, 2007, s. 86).

Fischer a Škoda (2008, s. 96) uvádějí, že schopnost **učení** je ovlivněna omezením pozornosti i paměti. Učení osob s MP probíhá z velké části formou mechanických návyků. Ty jsou ukládány do paměti v základní podobě, a stejným způsobem jsou také využívány. Podmínky, které nejsou v souladu s již zafixovaným návykem, způsobují zmatenost. V MKN-10 (s. 180) jsou uvedeny také obtíže v oblasti osvojování triví (čtení, psaní, počítání). Thorová (in Čadilová, 2007, s. 27) dále zmiňuje možný výskyt dysgrafie, dyslexie a dyskalkulie.

Pozornost dělí Valenta (2014, s. 32) na bezděčnou a záměrnou. První zmíněná je reakcí na výrazné podněty. Záměrná pozornost je pak ovlivňována vůlí, a u osob s MP je ovlivněná častou proměnlivostí a zvýšenou měrou unavitelnosti. Chybovost se zvyšuje náročností a velikostí obsahu, je třeba střídát aktivity s odpočinkem. Procházka (in Valenta, 2012, s. 200) poukazuje na sníženou schopnost soustředění pozornosti na více věcí najednou.

Motorický vývoj je u osob s LMR opožděný, je zde patrná horší koordinace pohybů a vizuální motoriky (Švarcová-Slabinová, 2006, s. 40-41). Vhodná výchova a cvičení mohou způsobit to, že jemná motorika u osob s LMR v dospělosti může dosáhnout normy (Stupňáková in Valenta, 2012, s. 158). Jistá specifika můžeme zaznamenat také v oblasti **sebeobsluhy**. Nejčastěji dochází k nezávislosti v oblasti hygieny, stravování, oblékání i některých domácích prací, toto osvojení je ale opožděné (MKN-10, s. 180).

Další oblastí je **horší orientace v čase a prostoru**. U osob s LMR obvykle nedochází za předpokladu vhodného vedení a výchovy k závažnějšímu narušení orientace. Problém může nastat spíše s používáním ručičkových hodinek, v takovém případě je však třeba zjistit, zda tyto obtíže nejsou způsobeny výchovou. Skupina osob s LMR by měla být za předpokladu vhodné a včasné intervence schopna čas určit (poznat, kolik je hodin). Co se týká orientace v prostoru, je zde rovněž závislost na výchově a vedení jedince (Lečbých in Valenta, 2012, s. 174). **Smyslové vnímání** u takové skupiny osob vykazuje odlišnosti obvykle zejména v oblasti vnímání zrakového. Nejčastější jsou obtíže s pochopením perspektivy a polo-překrývaných kontur, horší je také schopnost rozlišovat tvary a barvy. Časté jsou také obtíže v rozlišování figury a pozadí, kdy je nutné využívat prvky k jejich odlišení (Rubinštejnová in Kozáková a kol. 2013, s. 17). Jedinci s LMR nezvládají víc než celek a detaily jsou pro jejich pozornost rušivé, což je třeba zohlednit i v rámci edukace (Valenta, Krejčířová, tamtéž).

Co se týče oblasti **sociálních dovedností**, emoční a sociální nezralost těchto jedinců se projevuje obtížemi v adaptaci na tradice dané kultury a očekávání společnosti (MKN-10, s. 180). Na podněty reagují neadekvátně z důvodu nezralosti v oblasti citů, vysoké ovlivnitelnosti a nízké schopnosti sebeovládání (Bendová, Zikl, 2011, s. 12). Na základě těchto skutečností může docházet k projevům problémového chování, které je podmíněno náročností určité konkrétní situace, jíž člověk s MR nerozumí a není tak schopen ji vyřešit (Čadilová, 2007, s. 65 - 66). Tito lidé mají „*zvýšenou potřebu uspokojení a bezpečí*“ (Švarcová – Slabinová, 2006, s. 41). Ve známém prostředí jsou schopni úspěšného zapojení do pracovního procesu (Thorová in Čadilová, 2007, s. 27).

Dalšími oblastmi, které zde můžeme také zahrnout, je **sebehodnocení** jako nevědomá neschopnost odhadnout realisticky vlastní schopnosti (*Zásady úspěšné komunikace s lidmi s mentálním postižením*, s. 6); **tempo**, které je zpomalené, nebo naopak zrychlené (hyperaktivita), a je zde přítomná impulzivita (Švarcová – Slabinová,

2006, s. 41); **schopnost abstrakce**, k níž Valenta a kol. (2014, s. 31) uvádějí, že „*myšlení osoby s MP je zatíženo přílišnou konkrétností, je neschopno vyšší abstrakce a generalizace, nepřesností a chybami v analýze a syntéze*“.

Často můžeme zaznamenat výskyt **přidružených postižení**. Někdy se u osob s LMR může vyskytnout „*autismus, a další vývojové poruchy, epilepsie, poruchy chování nebo tělesné postižení*“ (Švarcová – Slabinová, 2006, s. 34). V případech, kdy je přidružena i pervazivní vývojová porucha, snižuje se schopnost učit se a klesá míra samostatnosti (Thorová in Čadilová, 2007, s. 27).

1.2.2 Vzdělávání dospělých osob s mentálním postižením

Šiška uvádí, že „*v dnešní konzumní společnosti je velmi obtížné nalézt souhrnné hledisko pro posouzení, zda člověk je nebo není dospělý. Zatímco biologické faktory jsou stále, socio-kulturní faktory podléhají změnám*“ (2005, s. 40). Různí autoři tak vymezují období dospělosti odlišně. Například Šimíčková-Čížková (2005, s. 118) ve své knize uvádí periodizaci pojetí stáří hned podle tří autorů. Zatímco Nakonečný rozlišuje mladší dospělost (19–30 let), střední dospělost (30–45 let) a starší dospělost (45–60 let), Příhoda užívá v rámci etapizace období dospělosti pojmů mectima (20–30 let), adultina (30–45 let) a interevium (45–60 let). Hurlocková pak ranou dospělost (21–40 let), dělí na stádium explorativní (21–30 let) a selektivní (30–40 let), dále rozlišuje už jen střední dospělost (40–60 let). Dospělost můžeme podle Müllera (in Valenta, 2014, s. 176) dělit na biologickou (zralost v tělesné a sexuální oblasti), psychologickou (stabilizace chování, myšlení a prožívání), sociologickou (osvojení sociálních rolí), ekonomickou (vlastní zajištění po finanční stránce) a andragogickou. Podle poslední zmíněné je dospělá taková osoba, která ukončila vzdělání, osvojila si sociální role a je právně způsobilá, nebo osoba, která neukončila vzdělání, osvojila si pouze některé sociální role a je omezená v právní způsobilosti. Právně je dospělost vymezena v rámci Občanského zákoníku (§ 30, 89/2012 Sb.), za dospělého (zletilého) je zde považován jedinec po dovršení 18. roku věku. Dělení dospělosti autor diplomové práce záměrně blíže nerozpisuje, neboť pro výzkumnou část je důležité dělení dle věku.

Nyní se přesuneme k vymezení vzdělávání včetně klíčových souvisejících pojmů. Nadřazeným pojmem je **učení**, které je způsobem nabytí, rozšíření či prohloubení poznatků prostřednictvím činnosti, na základě čehož je utvářeno chování a vlastnosti

člověka (Helus, 1997, s. 57-58). Cílem učení je aplikovat nabyté poznatky z minulosti v současnosti a umět je využít (Čačka, 1997, s. 98). Jako nadřazený pojem vzdělávání chápeme taktéž **edukaci**, která – jak uvádí Mandysová (2016, s. 7) - zastřešuje souběžné působení výchovy a vzdělávání. Navíc vychází ze slova "education", čímž se stává univerzálně srozumitelným. Zmíněná autorka uvádí rovněž termíny **edukant** (ten, kdo je v edukačním procesu vzděláván) a **edukátor** (ten, který v edukačním procesu vzdělává).

Beneš (in Šiška, 2005, s. 30) vymezuje vzdělání dospělých jako „*proces, ve kterém se dospělý člověk aktivně, systematicky a kontinuálně učí za účelem změny znalostí, názorů, hodnot, schopností a dovedností.*“. Edukaci osob v dospělém věku se blíže věnuje vědní obor Andragogika. Tento termín je znám od roku 1833 a to díky vysokoškolskému učiteli Alexandru Kappovi, který chtěl oddělit vzdělávání dospělých od obecné pedagogiky (Křížkovská, 2011, s. 9.). Podle Beneše (tamtéž, s. 10) je vzdělávání dospělých organizovanou (případně sebeorganizovanou), cílevědomou a více či méně institucionalizovanou pomocí, která je poskytována dospělému jedinci, skupinám osob nebo organizacím. Tato pomoc se týká zvládnání určitých problémů pomocí učení nebo prostřednictvím uspokojení poznávacích potřeb. Jestliže vztáhneme toto vymezení na vzdělávání osob s MP, můžeme říci, že se jedná o uspořádanou pomoc s daným cílem, která může být realizována pod záštitou nějaké organizace. Její uskutečňování může probíhat formou individuální (např. sociální poradenství), skupinovou (např. sociální učení) nebo pro celou organizaci (např. školení pracovníků v oblasti vzdělávání osob s MP). Cílem je naučení se strategiím pro řešení problémů či jen kvůli informovanosti. Institucím, které se touto oblastí zabývají, se autor věnuje v následující kapitole.

1.3 Sociální služby zabývající se edukací osob s lehkou mentální retardací

Následující text je zaměřen na vymezení sociálních služeb, které se soustřeďují na výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti. Přibližuje rovněž organizace, které poskytují tyto služby osobám s mentálním postižením v Olomouci, neboť i výzkumný vzorek byl vybírán v rámci města Olomouce. Autor považuje za nepodstatné rozšiřovat proto služby o další města. S ohledem na skutečnost, že se v diplomové práci autor

nezaměřuje na osoby v nezletilém věku, nesoustředí se proto blíže na školské instituce, které poskytují vzdělání dětem, žákům a studentům se speciálními vzdělávacími potřebami. Informace ohledně tohoto tématu lze dohledat ve školském zákoně (Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů). Bude se věnovat sociálním službám zaměřujícím se na vzdělávání, se kterými se v běžném životě může potkat dospělý člověk s LMR, a na organizace, které tyto služby poskytují. Rovněž budou uvedena a popsána možná školení pro pracovníky, kteří edukaci realizují.

Služby sociální péče poskytují pomoc a podporu v rámci psychické a fyzické soběstačnosti a snaží se o co možná největší míru zapojení jedince do běžného života. Právo každého člověka je využívat sociální služby. (Zákon č. 108/2006 o sociálních službách, v platném znění, §38). Ze zákona o sociálních službách budeme vycházet i při výběru služeb, které mají ze zákona splňovat oblast vzdělávání. Tyto služby můžeme dělit podle způsobu, jakým jsou realizovány. Níže jsou vymezeny služby realizované terénní, ambulantní a pobytovou formou, včetně služeb realizovaných kombinací více možností.

Mezi služby realizované **terénní formou** můžeme zařadit osobní asistenci a podporu samostatného bydlení. *Osobní asistence* je určena pro osoby, které potřebují pomoc dalšího člověka. Není omezena časem a probíhá v přirozeném prostředí – např. SPOLU Olomouc (Zákon 108/2006, v platném znění, § 39). Vzdělávání je realizováno individuální formou mezi asistentem a klientem na základě stanovených cílů. Cílem *podpory samostatného bydlení* je pak poskytovat podporu v domácím prostředí klientů, kteří z důvodu zdravotního postižení nebo dlouhodobého onemocnění, potřebují pomoc další osoby – např. centrum sociálních služeb Klíč (tamtéž, § 43).

Služby realizované **ambulantní formou** zahrnují: 1. *centra denních služeb*, tedy instituce, do nichž klient dochází s cílem zvyšování míry soběstačnosti (Zákon 108/2006, v platném znění, § 45); 2. *denní stacionáře* poskytující pravidelnou péči, která je vhodná i pro osoby se zdravotním postižením – např. Denní stacionář Slunovrat (tamtéž, § 46); 3. *sociálně terapeutické dílny*, ambulantní služby poskytované osobám se zdravotním postižením, které mají sníženou soběstačnost, poskytující dlouhodobou podporu zlepšování pracovních návyků a dovedností pomocí sociálně pracovní terapie – např. Charita Olomouc (tamtéž, § 67).

Do služeb realizovaných formou **pobytovou** patří týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením a chráněné bydlení. *Týdenní stacionáře* rovněž poskytují pravidelnou péči, jedná se však o službu, kde je klientovi se zdravotním postižením či dlouhodobým duševním onemocněním poskytováno i ubytování během týdne – např. Týdenní stacionář Petrklíč (Zákon 108/2006, v platném znění, § 47). *Domovy pro osoby se zdravotním postižením* jsou oproti týdennímu stacionáři zřízením, kde je klient trvale ubytován – např. Domov pro osoby se zdravotním postižením Petrklíč (tamtéž, § 48). *Chráněné bydlení* je pak pobytová služba pro osoby se sníženou soběstačností z důvodu zdravotního postižení, chronického nebo duševního onemocnění a vyžadují pomoc jiné fyzické osoby. Chráněné bydlení funguje v podobě skupinového nebo individuálního bydlení – např. Centrum sociálních služeb Klíč (tamtéž, § 51).

Služby mohou být realizovány také více možnostmi forem. *Odlehčovací služby* poskytují možnost podpory pro pečující osoby, aby měli prostor k odpočinku od soustavné péče a to terénní, ambulantní i pobytovou formou (Zákon 108/2006, v platném znění, § 44). *Raná péče* je terénní službou poskytovanou dětem se zdravotním postižením do 7 let a jejich rodičům. Služba se zaměřuje na podporu vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby. Je realizována ambulantně nebo terénně – např. Jdeme autistům naproti, Maltézská pomoc, Středisko rané péče SPRP Olomouc, ... (tamtéž, § 54).

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují ambulantní a terénní služby pro děti od 6 do 26 let ohrožené společenskými jevy, kterým se služba snaží předcházet. Zároveň se snaží snižovat sociální a zdravotní rizika a vytvářet podmínky k řešení nepříznivé sociální situace – např. Charita Olomouc, Maltézská pomoc, Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, Společnost podané ruce (tamtéž, § 62). *Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi* jsou taktéž službami realizovanými terénně a ambulantně. Jsou poskytovány rodinám s dětmi, u kterých je vývoj ohrožen z důvodu krizové sociální situace, kterou rodiče nejsou schopni bez pomoci překonat – Charita Olomouc, Člověk v tísni, Maltézská pomoc, P-centrum, ... (tamtéž, § 65).

A konečně služba *sociální rehabilitace* je terénní a ambulantní služba, která poskytuje specifické činnosti směřující k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob. Rozvíjí specifické schopnosti a dovednosti a posiluje návyky pro samostatný život – např. Maltézská pomoc, Společnost Mana, Trend vozíčkářů

Olomouc, SPOLU Olomouc, InternetPoradna.cz, ... (Zákon 108/2006, v platném znění, § 70).

1.3.1 Další oblasti vzdělávání

Je třeba stručně vymezit také **sociální poradenství**, které podle zákona o sociálních službách (108/2006 Sb.) dělíme na základní a odborné. Cílem *základního sociálního poradenství* je poskytovat podporu k řešení nepříznivých sociálních situací. Tuto podporu poskytují všichni poskytovatelé sociálních služeb. To *odborné* se zaměřuje na konkrétní oblasti a je nejčastěji poskytováno v poradnách a zdravotnických zařízeních. Zahrnuje a) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, b) sociálně terapeutické činnosti, c) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Jako konkrétní poskytovatele ve městě Olomouci můžeme uvést např. Charita Olomouc, Poradna Národní rady osob se zdravotním postižením ČR Olomouc aj.

Sociální učení se specializuje na konkrétní cílovou skupinu osob a konkrétní prostředí. Jeho cílem je zlepšení komunikačních dovedností nebo mezilidského chování a jednání, s ohledem na zasazení do reálného života uživatelů, což pomáhá s jejich motivací. Aktivita by měla mít jak dlouhodobé, tak i krátkodobé cíle, díky nimž mají uživatelé služby motivaci a sami spolupracují na samotném plánování – např. Spolek Trend vozíčkářů Olomouc, SPOLU Olomouc, ... (Blažková a kol. 2011).

Celoživotní učení je formou „*aktivizace, nácviku, edukace, terapie při poskytování sociálních služeb a při pracovní činnosti*“ Müller (in Valenta, 2014, s. 185). Je tvořeno kurzy, které jsou absolvovány bez osvědčení, nicméně jsou pro osoby s MP velice efektivní (Šiška, 2005, s. 35). Cílem celoživotního učení, který vychází z obecného cíle vzdělávání, je být součástí prospěchu individuálního, kulturního, ekonomického a být pracovně činným. (Průcha in Šiška, 2005, s. 29). V Olomouci je realizováno např. v DC 90, JITRO Olomouc nebo Klíč – centrum sociálních služeb.

Sociální rehabilitaci rozumíme proces, který má za cíl pomocí nácviku potřebných dovedností podpořit co možná nejvyšší stupeň sociální integrace. Výstupem sociální rehabilitace je podpora integrace a nezávislosti, ochrana znevýhodněných skupin a vyrovnání příležitostí u osob se zdravotním postižením. (Pipeková, 2014, s. 89).

Služby sociální rehabilitace ve vymezené lokalitě poskytuje např. Maltéžská pomoc nebo SPOLU Olomouc.

1.3.2 Vzdelávání pracovníků

Školení pro pracovníky a organizace v oblasti vzdělávání osob s MP poskytuje řada organizací. Jako příklad lze uvést *Fosa, o.p.s.* specializující se na sexualitu a vztahy lidí s postižením, způsob podpory klienta sociální služby v získávání pracovního místa a další oblasti. *Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v České republice, z. s.*, se zabývá přístupností informací, vytvářením snadno srozumitelných informací či podporou sociálních dovedností u lidí s mentálním postižením. *Kvalita-Inkluze-Poradenství-Rozvoj (KIPR)* organizuje např. kurzy pro začínající sociální pracovníky v resortu školství. Jedná se pouze o výběr z mnoha organizací a kurzů, které pracovníci mohou absolvovat. Je vhodné, aby pracovníci při výběru vzdělávacích akcí zohledňovali klientelu, se kterou pracují, a témata, kterým se v rámci edukace chtějí věnovat. Je třeba, aby byli i pracovníci, kteří vzdělávají, řádně edukováni, a jejich práce tak mohla být efektivní.

1.4 Divadlo a lidé s mentálním postižením

Řada osob s MP se setkala s divadlem ať už pasivně (jako diváci), nebo aktivně (jako herci, či na jiných divadelních pozicích). Pozice diváka bývá (nejen) lidem s MP často zprostředkována, ať už rodinou, nebo zařízením, kam tito lidé docházejí. Z velké části se jedná o návštěvu divadla s doprovodem, kdy se tito jedinci stávají spíše pasivními účastníky, a to jak při výběru představení, tak v rámci základních postupů při návštěvě divadla. Stanout na pozici veřejně vystupujícího herce je jim umožněno prostřednictvím dramatických dílen či formou teatroterapie. V České republice ovšem existují i soubory, které spadají do kategorie Divadlo se specifickou skupinou. Ty se dlouhodobě aktivně věnují divadelní tvorbě a účastní se divadelních festivalů. Následující kapitola se blíže věnuje teatroterapii a divadlu se specifickou skupinou. Jedná se o redukované informace, neboť diplomová práce se soustřeďuje na pozici diváka. Autor však kapitolu považuje za nezbytnou pro specifikaci možností osob s MP v rámci praktické části.

1.4.1 Teatroterapie

Polínek (in Müller, 2007, s. 137) řadí teatroterapii mezi expresivní terapie neboli využívání uměleckých postupů k léčbě. Cílem teatroterapie je přes inscenaci, s terapeutickým základem, dojít k představení před diváky, což má důležité místo v samotném terapeutickém procesu. Rozdíl mezi teatroterapií a ostatními terapiemi, je ten, že v ostatních terapiích je brán větší zřetel na samotný léčebný proces a předvedení výsledných tvarů je až sekundární. Vzhledem k tomu, že jde o využití umění, je mu v expresivních terapiích teatroterapie blíže než další terapie v tomto odvětví. Počátek teatroterapie (tamtéž, s. 138) klademe na přelom 70. let a 80. let 20 století, a to díky filmu dokumentujícímu inscenaci *Madame Butterfly (Stepping Out, 1980, Chris Noonan, pozn. autora)* hrané herci s mentálním postižením. Polínek připouští možnou souvislost s integrativní vlnou a atraktivitou snímku.

Jak již bylo zmíněno, v teatroterapii jde především o výsledné předvedení představení publiku, čímž jsou u herců naplňovány následující cíle: 1. propojení osob se zdravotním postižením a intaktní společností; 2. podpora v jejich směřování, sebenáhledu, uspokojení výše postavených potřeb; 3. sociální rehabilitace (Valenta, Müller, Dosedlová in Valenta, Müller, 2013, s. 141).

1.4.2 Divadlo se specifickou skupinou

Na území České republiky funguje několik divadelních spolků vedených převážně lidmi ze speciálně pedagogické nebo divadelní oblasti věnujících se divadelní tvorbě s herci s mentálním postižením – např. divadlo UJETO (Praha), Jiné Jevišťe (Praha), Divadlo Aldente (Brno). V některých zařízeních sociálních služeb jsou poskytovány různé divadelní programy nebo dílny. Zaměříme-li se konkrétně na Olomouc tyto programy jsou realizovány hned v rámci několika organizací. Jedná se o program Divadlem SPOLUpracujeme (SPOLU Olomouc z. s.), Divadlo MY (Klíč - centrum sociálních služeb), Divadlo LOPOTA (DC90, o. p. s.) nebo divadelní dílna v denním stacionáři JITRO, o. p. s.

Ondrušák v odborném časopise Sociální služby (2016/12, s. 14) zmiňuje připomínku doktora Štěpána Smolíka (jeden ze zakladatelů divadla UJETO, které se věnuje divadelní práci s lidmi s mentálním handicapem). Ten identifikuje v rámci práce s lidmi handicapem dvě rizika. Jako první riziko udává „klasické vedení divadla“, které není

přizpůsobeno specifickým potřebám jedincům, čímž nedochází k možnosti jejich sebevyjádření. Druhé riziko vidí ve skupinách „divadel se specifickou skupinou“, kdy dochází k druhému extrému, a to přehnanému poukazování na odlišnost a jedinečnost herců.

Specifické divadelníky je nutno podrobně poznat a objevit při divadelní tvorbě jejich talent i nedostatky, aby mohlo dojít k následné integraci mezi lidmi s mentálním znevýhodněním a profesionály z oblasti divadla. Podstatná je i jejich komunikace s diváky, se kterými potřebuje být specifický herec v přímém kontaktu, díky nimž se pak může na jevišti cítit dobře a radovat se ze „hry“. Přímý kontakt mezi jevištěm a hledištěm je nutno brát v potaz jako koncepční faktor už při samotném zkoušení inscenace. (Šplíchalová Mocová, Novák, 2016, s. 10).

1.5 Snadno srozumitelné informace

Koncept snadno srozumitelných informací (Europe Inclusion, online, cit. 28. 5. 2018) je forma předávání informací, díky které se k nim mohou dostat i lidé s MP. Využívá se v nich jednoduchých slov a vět. Cílem je, aby byl text jasný a přehledný, a každé slovo, které je obtížně srozumitelné, bylo dovysvětleno. Jednou z možností je převádění textu do „Easy-to-Read“, které má stanovená pravidla a na obálce knihy či brožury je znak pro identifikaci (viz Příloha č. 1: Znak pro identifikaci textu v Easy-to-Read). Smějí jej užívat pouze autoři, kteří dodrželi evropské normy pro vytváření těchto informací a spojili se s organizací Inclusion Europe. Další z možností je psát snadno srozumitelné texty na základě metod posuzování čtivosti ať už z obecných principů či kvalitativní formy obsahující vzorce pro výpočet stupně obtížnosti edukačního materiálu. Tato kapitola je zaměřena na definování termínu informace a jeho význam společně se základními informacemi o snadno srozumitelných textech. Autor vychází zejména z materiálů organizace Inclusion Europe, tedy platných Evropských norem.

1.5.1 Definice termínu informace

Bawden a Robinson (2017, s. 100-101) uvádějí, že termín „informace“ má podle Oxford English Dictionary (2010) mapující vývoj jeho používání bez mála 10 000 slov. Uvádějí také několik koncepcí slova informace zodpovídající otázku „Informace jsou...“ Nejvíce korespondující s tématem diplomové práce jsou následující vybrané

koncepce: 1. „...znanosti zabalené pro uživatele (CILIP Soubor profesionálních znalostí)“; 2. „...smysluplná data (Luciano Floridi)“; 3. „...souhrn dat ve srozumitelné formě vhodné pro komunikování a soužití (John Feather a Paul Sturges)“; 4. „...rozdíl, který dělá rozdíl (Gregory Bateson)“.

Jiří Cejpek (1998, s. 11) pak ve své definici vychází z latinských slov, z nichž slovo informace vychází, a to *informare* a *informatio*, kdy *informare* překládá jako „uváděti ve tvar, dodávati tvar, podobu, formovat, tvořit, zobrazovat, představovat, vytvářet představu“ a termín *informatio* „vyjadřuje představu, pojem, obrys“. Dá se tedy říci, že na základě vybraných koncepcí lze jako jednu z možných definic termínu informace interpretovat jako: **Obsahově významná data předávána srozumitelnou formou uživateli.** V příručce *Jak školit o snadno srozumitelných informacích* (s. 8) jsou informace děleny do 4 částí, a to tištěná psaná forma, elektronická forma, zvuková nahrávka a filmy. Zdůrazňuje se také to, že velká část informací je podávána slovně.

1.5.2 Význam snadno srozumitelných textů

Lidé s MP jsou handicapováni v oblasti získávání informací a tím podmíněného samostatného života, bez závislosti na druhé osobě. V brožurě *O nás bez nás* (s. 4) je uvedeno, že na základě toho, že lidé s MP nemají k různým informacím přístup, ztrácejí možnost zasahovat do toho, co se bude dít, a musejí vyčkávat na to, až za ně někdo rozhodne. Tímto jsou vyčleněni z možnosti rozhodnutí se, co je pro ně správné. Jsou omezeni v rozšiřování obzorů i edukaci.

Brožura *Informace pro všechny* (s. 6) zmiňuje právo osob s postižením, dle Úmluvy Organizace spojených národů o právech lidí se zdravotním postižením článek 9, na srozumitelné informace. Tato úmluva byla přeložena do snadno srozumitelné formy organizací Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v České republice, z. s. (dále jen SPMPČR) a lze ji dohledat na webových stránkách (<http://www.spmpcr.cz>).

1.5.3 České organizace poskytující snadno srozumitelné texty

V České republice se blíže věnuje snadno srozumitelným informacím např. již zmíněná organizace SPMPČR (Praha), která aktivně spolupracuje s „jednotlivými

*ministerstvy, konkrétními politiky i veřejnou ochránkyní práv“ s cílem pomoci při uplatňování práv a zájmů osob s MP a jejich rodin. Mimo jiné mají i rozsáhlou publikační činnost knih a brožur k objednání či volně ke stažení. Informace, které je možné nalézt na jejich webových stránkách, jsou děleny do 6 částí a to Vzdělávání, Osvěta, Obhajoba práv, Srozumitelné informace, Mezinárodní aktivity a Publikace. V jednotlivých částech lze nalézt odkazy na publikace, avšak pro snazší orientaci je celkový přehled uveden v části nazvané publikace. Díky této společnosti byly přeloženy i brožury se základními informacemi ohledně psaní snadno srozumitelných textů s názvy: *Nepište o nás bez nás, Informace pro všechny, Jak školit o snadno srozumitelných informacích a Zásady úspěšné komunikace s lidmi s mentálním postižením*. Knihy vznikly v rámci projektu *Cesty ke vzdělání lidí s mentálním postižením (CESTY I)*, který probíhal v letech 2007-2009, na evropském území a účastnilo se ho 8 zemí (Finsko, Francie, Irsko, Litva, Německo, Portugalsko, Rakousko a Skotsko) pod záštitou organizace Inclusion Europe. Později, pod záštitou projektu CESTY II, se k nim připojily a veškeré materiály přeložily i další země (Česká republika, Chorvatsko, Estonsko, Itálie, Maďarsko, Slovensko, Slovinsko a Španělsko).*

Jedním z projektů SPMPCR, ke které se lze dostat přes sdílené brožury na jejich webových stránkách, je projekt *Už vím!* (SPMPCR, online cit. 20. 5. 2018) spolupracující s Islandskou univerzitou The Centre for Disability Studies. Zde je možné nalézt snadno srozumitelné informace týkající se tématu sexuality osob s MP rozděleného do oblastí Život ženy, Život muže, Porod, Sexuální násilí a další.

Ministerstvo práce a sociálních věcí dalo vzniknout projektu Podpora transformace sociálních služeb, na jehož základě vznikl další projekt s názvem Život jako každý jiný. V rámci projektu vzniklo několik materiálů se snadno srozumitelnými informacemi na téma práce, mzda nebo návod jak postupovat, pokud už nechci bydlet v zařízení.

Organizace LUMOS, založená v roce 2004 působící v České republice od roku 2008, která se zaměřuje na cílovou skupinu ohrožených dětí v nepříznivé životní situaci, vypracovala informační leták s názvem Orgán sociálně-právní ochrany dětí – OSPOD. Ten přibližuje čtenáři snadno srozumitelné informace ohledně toho, co je to Orgán sociálně-právní ochrany dětí a čím pomáhá. Poslední strana je vyhrazena na možnost zapsat si přehledně kontakty nebo úřední hodiny. (Lumos Czech Republic. *Asociace Dítě a Rodina, z. s.*, online cit. 20. 5. 2018)

1.5.4 Easy-to-Read

Soupis jednotlivých pravidel dle Evropských norem popsanych v brožuře *Informace pro všechny* (Inclusion Europe, s. 9-23) zahrnuje dvojí rozdělení. První se zabývá základními pravidly, druhé pak obecnými pravidly, která ta základní rozšiřují.

Základní pravidla se zabývají vymezením okolností nutných před začátkem vytváření dokumentu, dále volbou slov, vět, a pořadím psaní vět. **Před začátkem vytváření dokumentu** je třeba být co nejlíže seznámen s cílovou skupinou a vybrat vhodnou formu předávání informací. Je třeba přizpůsobit podání informací věku předpokládaných čtenářů, vyhnout se infantilním označením v textech pro dospělé a naopak. Nezbytné je podrobné vysvětlení tématu a obsažených slov, která jsou složitá. Důležitá je spolupráce s cílovou skupinou, jejich zapojení do výběru tématu a zpracování dokumentu.

Je třeba využívat jednoduchých ekvivalentů **slov** a vyhýbat se použití slov složitých. Vhodné jsou příklady sloužící k dovysvětlení slov, ideálně z běžného života. Stejně slovo by mělo být užíváno pro stejnou věc v rámci celého dokumentu. Naopak není vhodné využívat metafor a podobných abstrakcí. U slov majících ekvivalent převzatý z jiného jazyka a nejsou běžně užívaná, je vhodné nahradit je slovy známými. Dále psát bez zkratk, v případě nezbytnosti je třeba jejich dovysvětlení (např. EU). Namísto procent a velkých čísel využívat termíny jako „hodně/málo“. **Věty** by měli být psané krátce s užíváním přímého oslovení tykání nebo vykání. Doporučuje se vyhýbat ve větách negativu (např. spíše měli, než neměli byste) a nepsat ve slovesném rodě trpném. V rámci **pořadí psaní vět** je třeba zachovávat kontinuitu textu a seskupovat informace s ohledem na téma. Informace a vysvětlení pojmů lze několikrát v dokumentu opakovat, neboť to usnadňuje orientaci v textu.

Obecná pravidla Easy-to-Read zahrnují doporučení týkající se formátu, fontu písma, specifikací ohledně slov a vět, formálních náležitostí textu a v neposlední řadě použití obrázků a čísel v příslušném textu.

Formát je vhodné volit ve velikosti A4 nebo A5. Pokud jde o rozsáhlé téma, je lepší napsat více krátkých útvarů. Měl by být přehledný a srozumitelný, je také třeba omezit využívání pozadí za textem znesnadňující čitelnost. Pokud je pozadí v tmavých barvách, je třeba, aby byl text světlý. Text by měl být psán pouze bezpatkovým písmem se

silnější konturou, kdy jsou mezery mezi jednotlivými písmeny zvětšeny. V celém textu využívat jeden typ **písma** o minimální velikosti 14 bodů. Složitá pro čtení je kurzíva a další úpravy textu (stínování atd.). Slova s podtržením je lepší využívat jen v nutných případech, znesnadňují čtení. Text by neměl být jen velkými písmeny, ale je vhodné zapojovat písmena malá, jejich čtení je snadnější. Je třeba zohledňovat, možnost vytištění dokumentu v černobílé, není proto vhodné měnit barvu textu.

Pravidla dále obsahují specifitější doporučení týkající se **slov** a znaků. Je třeba vyhodnotit nutnost využití zájmen. Vhodné nejsou ani poznámky pod čarou, naopak dobrou volbou je redukce zbytečné interpunkce a také znaků a symbolů (např. §\<). Nevhodné je také využívání zkratk. Každá **věta** by měla začínat na svém řádku a slova je třeba nerozdělovat na konci řádku pomlčkou. V ideálním případě by měla být jedna krátká věta na jednom řádku.

Při **psaní textu** bychom se měli držet využívání jasných a směrodatných nadpisů. Informace musí být věcné a zredukovány pouze na nezbytné. Důležité informace patří na začátek dokumentu, případně jsou znázorněny tučně nebo rámečkem. Je třeba čtenáře nepřehlcovat vysvětlivkami a odrážkami, při použití grafů, pak klást důraz na jejich přehlednost a jednoduchost. V seznamech je vhodné využívat odrážky, ale zároveň se vyhnout jejich nadužívání. Nepsat do sloupců, text je zarovnán doleva, nikoliv do bloků. Na stránce by nemělo být moc textu a nechané nadbytečné místo mezi odstavci. Vyhnout se úzkým okrajům a mezerám, číslovat stránky. To jsou základní pravidla toho, **jak by měl text vypadat**.

Obrázky by měli usnadnit srozumitelnost textu, k čemuž je možné využít fotografie, kresby či symboly. V případě kreseb je dobré, aby byly od stejného autora. U fotografií je důležité, aby byly jasné a nepůsobily zmatečně. Obrázek, jež vystihuje danou věc, musí být ve stejných případech využíván opakovaně, aby nedošlo k zmatení. Je třeba zohlednit věk čtenáře. **Použití čísel ve větách** má také svá pravidla. Při skloňování píšeme číslo slovem, jinak se čísla píšou číslicí. Římské číslice se nepoužívají. Při popisu četnosti (např. 3x) píšeme číslici a znak slovem (3krát), případně dohromady slovem (tříkrát). Data je vhodné popisovat celá nikoliv s využitím lomítka. Dále existují sepsaná pravidla pro další formy předávání informací v elektronické podobě, jako jsou webové stránky nebo CD nosič, a pravidla pro video či audio. Ty nejsou v této práci blíže rozepsány, protože nekorrespondují se zaměřením práce.

1.5.5 *Hodnocení srozumitelnosti textu*

Každý zpracovaný text by měl být zrevidován a následně aktualizován. Text ve snadno srozumitelné formě obzvláště. Pokud by text nebyl zkontrolován a doplněn lidmi ze skupiny cílových čtenářů, v tomto případě člověkem s postižením, nedal by se považovat za snadno srozumitelný. Easy-to-Read má popsány procesy, kterými text musí projít. Jsou ale i jiné metody, které se soustřeďují například na čtivost textu. Tyto metody ovšem nezohledňují primárně texty pro osoby s postižením ale texty v obecném slova smyslu.

Lidé s postižením by si měli text psaný v Easy-to-Read nejprve přečíst, a to klidně i po menších částech pro snazší zapamatování. Měli by mít prostor říci vlastními slovy, co si z textu pamatují, a vyznačit, čemu nerozumí. Je třeba zjistit, co dalšího potřebují, aby textu snadněji porozuměli. Všechny významné poznámky je třeba zaznačit, nepochopená slova dovysvětlit, a dát jim prostor pro případná vlastní synonyma. Po revizi s těmito připomínkami by měli mít prostor pro další případné poznámky. Na základě zmíněných poznatků se vytváří finální verze textu. Testování by měli provádět lidé s jinými zkušenostmi a rozsahem postižení, kteří se nepodíleli na textu. Při opravách je vhodné propojení zkušených osob se zkušeností s Easy-to-Read i bez této zkušenosti. Je vhodné je upozornit, aby se soustředili jak na obsah, tak na grafické zpracování. Testování je vhodné i pro osoby, které neumí číst nebo psát, a to za podpory prostředníka. Na konci dokumentu je třeba zmínit kdo se podílel na opravách. (Nepište o nás bez nás, s. 8-9).

Mandysová (2016, s. 50) rozlišuje tři základní principy pro posuzování čtivosti (stupně obtížnosti) edukačního textu: 1. *délka vět* (krátké věty = snadnější čtivost textu); 2. *délka slov* (krátká slova = snadnější čtivost textu); 3. *počet rozdílných slov* (velká četnost užití slov = snadnější čtivost textu). Tyto principy korespondují s pravidly pro psaní textů v Easy-to-Read uvedenými v kapitole týkající se snadno srozumitelných informací.

V kvalitativním přístupu lze najít velké množství vzorců pro výpočet čtivosti textu. Aplikovat je ale na český text většinou nelze. Jednu z výjimek tvoří Jozef Mistrík, který vytvořil Mistríkův vzorec pro posuzování čtivosti slovenských textů, lze jej však použít i pro texty v českém jazyce. Vzorec obsahuje mimo jiné index opakování, který odráží

srozumitelnost textu. (Chamerová in Mandysová, 2016, s. 54) Vypočítá se na základě průměrného počtu slov ve větě, průměrného počtu slabik ve slově, celkového počtu slov a počtu rozdílných slov. Tato data jsou dosazena do vzorce a posléze vypočítána, na základě toho je pak stanoven výsledný počet bodů. Body jsou děleny do pěti kategorií, od lehkého textu až po hranici srozumitelnosti. (Mistrík in Mandysová, tamtéž).

METODOLOGICKÁ ČÁST PRÁCE

Pro metodologickou část je zvolena kvalitativní strategie, a to na základě realizace vlastního projektu, který autor navrhl jako metodu k získání dat. Projekt rozdělil do několika fází, které slouží k zodpovězení jednotlivých výzkumných otázek. Pro zefektivnění textu využil možnosti zapojení odborníků jak z oblasti speciální pedagogiky, tak z oblasti teatrologie. Autor zohlednil vlastní limity, limity výzkumného vzorku i limity výzkumu samotného.

2 Soubor a metodika výzkumu

V této kapitole je blíže specifikován cíl práce, výzkumný vzorek a popsán projekt. Samotný projekt je rozdělen na 3 fáze, kdy bude každá část na základě techniky analýzy jedním z podkladů pro vytvoření finálního návrhu příručky. Další podklady budou zpracovány na základě poznámek odborníků. Postup bude popsán a následně zpracován do návrhu metodiky. Jako výzkumná strategie je zvolen kvalitativní výzkum, a pro práci je stěžejní realistický přístup, který chápeme jako „*popis určité vnější skutečnosti nebo vnitřní zkušenosti*“ (Švaříček 2007, s. 208).

Metoda „Easy-to-Read“ (jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole) nezahrnuje žádný vypracovaný způsob, který by popisoval, jakými konkrétními technikami postupovat při psaní textu ve snadném čtení, ale pouze obecný postup, z něhož by se mělo vycházet. Jde o přečtení textu lidmi s postižením, jejich vyjádření se k textu a zaznačení dílčích oblastí, které pro ně nejsou srozumitelné. Je třeba zjistit, co by čtenáři ještě potřebovali, poté následuje revize textu, závěrečná kontrola a vytvoření finální verze. Autor z velké části vychází ze zmíněných postupů pro psaní textů ve snadno srozumitelné formě, avšak v konkrétních technikách provedl určité změny a zapojil vlastní kreativitu. Z toho důvodu při sběru dat vychází z obecných metodologických konceptů a snaží se formulovat vlastní metodologická doporučení včetně konkrétních technik, které budou z dat vycházet.

3 Cíl práce a indikátory

Cíl práce je vytvořit soupis doporučení, díky nimž by se podařilo vytvořit materiál sloužící k podpoře lidí s LMR ve vlastní iniciativě a samostatném jednání při návštěvě divadla. K naplnění tohoto cíle je zvolen projekt, který bude realizován kreativní formou. Je tomu tak v důsledku zohlednění cílové skupiny a ztraktivnění účasti na projektu.

Zde můžeme vymezit dva stěžejní cíle. Prvním je *na základě projektu zjistit a popsat preference a požadavky osob s LMR na edukační materiál, na základě čehož bude možné vytvořit návrh průvodce*. Z toho můžeme odvodit dvě dílčí výzkumné otázky: 1. *Jakou formu podávání informací preferují osoby s LMR?*; 2. *Jaké připomínky mají lidé s LMR pro tvorbu edukačního materiálu?* Tyto otázky budou zodpovídaný na základě analýzy získaných dat. Druhým cílem je pak *na základě výstupů z cíle 1 navrhnout metodologický postup k vytvoření příručky sloužící k edukaci osob s LMR v oblasti divadelní kultury*.

3.1 Výběr vzorku

Na základě výše vymezených cílů a otázek je pro výběr respondentů zvolen záměrný výběr. Patton (in Miovský, 1990, s. 135) uvádí, že jde o postup, kdy se vybírá výzkumný soubor na základě vytyčených kritérií. Pro účely této práce stanovuje autor tři kritéria. Participantem musí být 1. osoba spadající do kategorie *lehké mentální retardace*; 2. osoba *starší 18 let*; 3. osoba *využívající služeb denního stacionáře JITRO o.p.s.* Je nutné, aby všichni participanté splňovali kritéria ve všech zkoumaných oblastech. Ostatně oni sami uvádějí, že 18. rok je hranicí pro dospělost. Autor si proto záměrně zvolil hranici plnoletosti, neboť s ohledem na cíl práce nepovažuje za nutné zohledňovat na základě diagnózy LMR jiné faktory než formální dospělost.

Výzkumný soubor tvoří klienti denního stacionáře JITRO o.p.s. (dále jen JITRO). Projekt byl realizován se skupinou čítající 10 osob s LMR, v prostředí, ve kterém se běžně potkávají. Jednalo se o 4 ženy a 6 mužů.

Výzkumný soubor nebyl vybírán s cílem reprezentovat myšlenky a potřeby všech osob s LMR. Zastupuje však důležitou pozici ve výsledném metodologickém

doporučení, kdy je třeba do projektů, které se týkají osob s určitou mírou podpory, začleňovat zástupce cílových čtenářů. Ti pomohou zprostředkovat autorovi výsledného textu způsob, který shledávají jako efektivní a díky jejichž připomínkám se může výsledná podoba přiblížit širšímu spektru čtenářů.

3.2 Realizace výzkumu

Výzkum samotný je členěn do čtyř částí:

Koncept tohoto výzkumu vznikl na základě iniciativy klientů organizace JITRO, kteří projevíli zájem o textový materiál s divadelní tematikou. Následně byla vybrána oblast, které by bylo vhodné se blíže věnovat. Výzkumník pro tuto práci vytvořil návrh příručky, který bude následně zkoumán a aktualizován.

Realizace projektu je členěna do tří dílčích fází. *První fáze* realizační části je zaměřena na *znalosti v oblasti divadelní kultury*. Je nezbytná pro identifikaci témat, kterým je třeba blíže se věnovat. Zároveň se na základě používaných kreseb či piktogramů, případně volby slov, promítnou příslušné preference na formu příručky. Tato fáze tedy slouží k zodpovězení první výzkumné otázky. *Druhá fáze* se týká *úpravy textového materiálu*. Na základě výše zmíněných skutečností autor předpokládá podněcení diskuze týkající se úpravy textů a vzbuzení zájmu o vlastní iniciativu participantů při revizi příručky. V této fázi by měla být zodpovězena druhá výzkumná otázka. *Cílem třetí fáze je získat větší množství informací týkajících se preferovaných forem podání informací* – text nebo text podpořený obrázkem.

V **evaluační části** se na základě získaných dat zapojují do výzkumu odborníci na dané oblasti s cílem evaluovat text vzhledem ke své specializaci. Teatrolog se bude zaměřovat na oblast terminologickou a na ověřování faktů. Speciální pedagog na základě aplikace vytvořené příručky na vlastní skupinu osob s LMR se zaměří na oblast srozumitelnosti pro vymezenou cílovou skupinu. Na základě získaných dat budou navrženy příslušné **výstupy**, tedy možná doporučení pro tvorbu návrhu příručky. V závislosti na tom bude vytvářena metodika.

3.3 Konzultace s odborníky

V případě, kdy se vytváří dokument na určité téma, je nutné získat zpětnou vazbu nejen od cílové skupiny (čtenářů), ale i od odborníků na danou problematiku, díky čemuž by mělo docházet ke zvyšování objektivity. Z toho důvodu se autor rozhodl ke konzultaci přizvat *speciálního pedagoga*, který se věnuje práci s osobami s LMR. Považuje rovněž za nezbytné konzultovat jak terminologii, tak připomínky a dotazy vycházející z projektu s *teatrologem*. Z důvodu ochrany osobních údajů zde nejsou uvedena jména ani další informace vedoucí k identifikaci těchto osob. Oba odborníci splňují následující kritéria: 1. odbornost v teatrologické oblasti podložená praxí, nebo odbornost ve speciálně pedagogické oblasti podložená praxí s lidmi s LMR; 2. nadhled a nezaujatost na základě nepropojení s výzkumným vzorkem; 3. ochota a souhlas se zapojením do výzkumu.

3.4 Etické aspekty

Organizace JITRO byla seznámena (a souhlasila) s účastí ve výzkumu a následným zveřejněním získaných dat jak v tištěné podobě, tak na informačním portálu Univerzity Palackého v Olomouci. Participantům, kteří poskytli vědomé slovní svolení s použitím získaných dat, byl blíže vysvětlen důvod společné aktivity. Z důvodu ochrany osobních údajů participantů se neobjevují v práci jména. Participant i organizace jsou seznámeni s tím, že v práci bude uveden název organizace.

4 Sběr dat

Sběr dat formou autorského projektu spadá do realizační části práce. Projekt, který byl vytvořen a realizován jako metoda sběru dat pro tuto diplomovou práci, je nezbytnou částí pro realizaci výzkumu. Projekt probíhal po částech v průběhu celého dne s ohledem na jeho náročnost, respektive na stupeň soustředění participantů, které je při realizaci potřebné. Každá popsaná aktivita je doplněna o přepis autentických terénních poznámek, které vznikly v průběhu realizace projektu, a to včetně agramatismů. V projektu se pracuje v rámci sebeexprese, a jsou využívány projektivní techniky, *„kterými rozumíme v psychodiagnostice takové nástroje, které konfrontují subjekt s podnětovou situací, značně neurčitou, mnohovýznamovou, na niž má subjekt reagovat podle toho, co pro něj tato situace znamená, jinými slovy podle smyslu významu, který sám dává stimulu o sobě neurčitém“*. (Urban in Šípek 2000, s. 20). V evaluační části projektu se využívá polostrukturovaný rozhovor, který byl zvolen na základě toho, že *„Standardní využívání polostrukturovaného rozhovoru se zakládá na myšlence, že názory a představy dotazovaných budou lépe vyjádřené ve spíše volnějších rozhovorech než ve standardizovaném rozhovoru nebo dotazníku.“* Jan Kramoliš, Kopečková, 2015, s. 63).

4.1 Fáze 1: Znalosti v oblasti divadelní kultury

Zadáním je psanou či grafickou formou zaznamenat na papír velikosti A3 znalosti o jednotlivých okruzích. V rámci skupiny participantů je nutné, aby alespoň část z nich disponovala osvojenou schopností číst a psát. Dílčí okruhy jsou skupině zadávány formou nadepsaných otázek a slov na papíru. Těmito okruhy jsou:

1. Oblečení do divadla
2. Příchod do divadla
3. Jeviště a hlediště
4. Chování v divadle
5. Potlesk

6. Jaké jsou druhy divadla?
7. Komedie a Drama
8. S čím pracuje herec?
9. Kdo pracuje v divadle?

Skupině participantů jsou poskytnuty k dispozici pastelky, lepidla, nůžky, rozstříhané autorské kresby (Příloha č. 2: Ukázka autorské kresby – Příchod do divadla) a symboly vygenerované v programu SYMWRITER. Symboly jsou (oproti kresbám) opatřeny názvem věci na obrázku. Kresby i symboly jsou generovány na základě výše zmíněných okruhů. Kresby jsou zvoleny jako ikonické. Některé odborné pojmy jsou pozměněny nebo upraveny na základě zkušenosti autora práce. S cílem snazšího porozumění zadání cílovou skupinou byl například vynechán pojem tragédie, a to z důvodu nízké četnosti využívání tohoto termínu v divadelních programech. Po celou dobu realizace projektu je participantům poskytována také slovní podpora včetně možnosti dovysvětlení zadání a jednotlivých okruhů.

Data budou získávána formou grafického znázornění, verbálních dat a skupinovou diskusí. Zpracování je metodou prostého výčtu a metodou zachycení vzorců. Následně budou prostřednictvím selektivního protokolu zredukována a poté použita k aktualizaci návrhu příručky.

Z důvodu snadnější kooperace ve skupině došlo k rozdělení participantů na dvě menší části. První z těchto skupin dostala 5 okruhů a druhá 4 okruhy. Rozdělení participantů do skupin, i přidělení počtu a zaměření témat bylo náhodné. Obě skupiny pracovaly nejprve souběžně, po dokončení této části projevily zájem o možnost vyjádřit se také ke druhé skupině témat, na základě čehož došlo k výměně okruhů a následně k doplnění dalších informací. V obou skupinách se nacházeli jak participanté, kteří zaznamenávali poznámky v textové formě, tak participanté, kteří využívali grafického znázornění, a to obrázků nebo vlastních kreseb. Jak bylo zmíněno, po celou dobu realizace byla poskytnuta slovní podpora i možnost dovysvětlení zadání a jednotlivých okruhů. Níže autor poskytuje přepis konkrétních autentických výpovědí participantů včetně soupisu použitých piktogramů a obrázků. (Příloha č. 3: Ukázka Fáze 1- Oblečení do divadla)

Oblečení do divadla

„Musí být pekne oblečení, aby jim to slušelo, boty, kabelku s penězi, muž muze mít oblek, kosili, boty, kalhoty, kravatu, sako.“

Piktogramy: zeptat, šaty, sako, košile, boty (pánské), boty (dámské), punčocháče, drama, publikum

Obrázky: slavnostní oblečení, sezení v hledišti, papírky na zemi

Příchod do divadla

„Musí se pěkně obléct, čas, pozdravit, koupit lístky do divadla, lidi si dávají oblečení do šatny musí přijít včas, aby seděl na sedadle, musí se oblečení dávat do šatny, upravit, aby nevypadal jako nějaký idiot, lístky musí včas, aby mohl si sednout, a kdo přijde pozdě, ten má smůlu.“

Piktogramy: nepoužity

Obrázky: hodiny, oblečení do šatny, jeviště a hlediště, sezení v hledišti, nemluvit

Jeviště a hlediště

„Jeviště je kde je obona, tam kde hrají, opona je látka; jeviště je místo kde (diváci) herci před diváky předvádí své (výkony) herecké umění, hlediště se divají diváci; hlediště je místo v němž sedávají diváci a sledují představení, hlediště jsou dva druhy podle jeho konstrukce pevné a otočné.“; participantů nakreslili oponu.

Piktogramy: nepoužity

Obrázky: nepoužity

Chování v divadle

„Nemlaskat nesmí se svačit a pít, nemluvit sprostě, smát se mužem jestli je to naka komedie srandovní, se má chovat slušně, lidi nesmí se telefonovat aby nerusilo ostatní, nesmí se nahlas křičet.“

Piktogramy: peníze, telefonovat, muzikál

Obrázky: jezení čokolády, papírky na zemi, maňásek a kašpárek

Potlesk

„Dobře zahrát divadlo, uklona, radost, publikum, divák, tleskat, tiše, sedet, pry stojí; musí asi lidi vstát a musí pleskat; diváci svým potleskem dávají najevo spokojenost s výkonem protagonistu divadelního představení toto dají najevo postavit se v uličkách

mezi sedadly a tleskají zároveň vytleskají tzv opětovnou opakovačku děkovačku herců. “;
participanti nakreslili herce, který se klaní a publiku.

Piktogramy: nepoužity

Obrázky: potlesk ve stoje, potlesk v sedě

Jaké jsou druhy divadla

„Muzikálové – jsou tam krásné představení a písničky; opera – zpívají vysokým hlasem; balet – baletní studio; taneční – předvádějí tancování; vážná hudba – krásná hudba; komikové – je u toho sranda; olomoucky divadlo; opera – zpívání; balet – baletí a nemluví. “; participanti uvedli doporučení, aby otázka byla přeformulována do podoby *„Jaké jsou druhy představení? “*

Piktogramy: muzikál

Obrázky: sezení v hledišti, prstový maňásci, balet

Komedie a drama

„Komédie je ve srandě, srandovní, mluvit, dramaticke, vtipy, rekvizita, loutky, baletka, zeptat, drama je smutné; sranda vtipy jsou super; mluvit správně a nedělat blbosti; když neví tak se zeptat a nestat jako sloup; důležitější jaké udělají příběh; herci mají radost že divákům se to líbilo a pleskají. “

Piktogramy: nepoužity

Obrázek: muzikál, marioneta, maňásek, kašpárek, komedie (smějící se publikum)

S čím pracuje herec?

„Kostymy, pomucky, představení, divadelníci, divadlo, hrát, drama, opera, usmevy, masky. “

Piktogramy: baletka, kostým, hrát, tragédie, představení, úsměv

Obrázek: jeviště a hlediště

Kdo pracuje v divadle?

„V divadle je tma, povídá hraje herci, režisér, zpěváci, vedoucí, kameramani, fotografi, pomocníci, udržbář, zvukaři, svetelnik, baletní, tanečník; divadelní realizační tým zvukař ozvučuje sál + jeviště nastavuje reproduktory mikrofony; herci pěvci operetní pěvci baletáři; hrají (sbor) hovoří (zpívají) operní pěvci zpívají; baletáři tancují, operetní herci hovoří + zpívají; hl. režisér má na starosti kdo kam půjde co kdy a v jaké situaci řekne či naopak neřekne; pomocný rež. pomocník hl režiséra; kulisáři

staví dekorace (kulisy); nápověda napovídá text zapomene li jej některý herci; osvětlovač osvětlují jeviště.“; participanti nakreslili diváky.

Piktogramy: herec, tančit, radost

Obrázek: „kdo pracuje v divadle“

Při sledování skupin při práci byla patrná preference symbolů Symwriter. Na papír formátu A3 ale participanti užívali převážně nastříhaných kreseb. Důvodem byl podle participantů fakt, že symboly byly opatřeny popisy, a umožňovaly tak snazší orientaci.

Při výměně souborů oblastí mezi skupinami, došlo také ke spontánnímu opravování některých gramatických nedostatků v textu předchozí skupiny. Participanti již na začátku aktivity velice často zmiňovali obavu, že napíší něco špatně. Bylo tedy třeba jim vysvětlit, že v rámci této aktivity není stěžejní užití bezchybné gramatiky, ale identifikace toho, co by bylo možné zlepšit. Takové odůvodnění se ukázalo jako dostatečně funkční, díky čemuž se participanti mohli vyjádřit autenticky.

4.2 Fáze 2: Úprava textového materiálu

Participantům je poskytnuta stránka textu velikosti A4 s velikostí písma 14 s mezerami mezi písmeny rozšířenými na 1,5 bodu. Zadaným úkolem je text přečíst, a zelenou barvou zatrhnout, co je pro ně srozumitelné, naopak červeně zaznačit, čemu nerozumějí.

Text je psán přizpůsobenou formou Easy-to-Read, kterou autor podrobně popisuje v teoretické části práce. Je doplněn o chybějící část věty, a to ve sporném případě jako "silonky jsou _____" a nepřiliš vyspecifikovanou otázky scénografie. Zde si autor ponechává prostor pro rady od participantů, neboť si není jist, jaké vysvětlení by zde bylo vhodné. Objevují se případy, kdy není zcela dodrženo některé z pravidel Easy-to-Read, např. pravidlo o preferenci pozitivních vět, a to z důvodu zjišťování reakcí na věty psané v negativu.

Data jsou získána formou kreseb, psaných dat, doptáváním výzkumníka a sledováním preferencí při výběru grafického materiálu. Zpracování je provedeno metodou prostého výčtu a obsahové analýzy sdělení. Následuje redukce dat formou selektivního protokolu a jejich použití k aktualizaci návrhu příručky.

Každému participantovi byl přidělen papír ve formátu A4 s připraveným textem k jednotlivým okruhům. Z důvodu lichého počtu otázek byla u jednoho z přidělených materiálů přítomna dvojice participantů. Pomocí zelené pastelky všichni zaznamenávali srozumitelné věty.

Potíže nastaly při zaznamenávání toho, co není pochopitelné. Jestliže text zněl např. „Pokud nemáš lístek, kup si ho.“, participant nedokázal pochopit, jakým způsobem si má lístek opatřit. Problém se však obecně častěji týkal grafického znázornění, kdy měl participant podtrhnout červenou barvou části textu, které nerozumí, nakonec však musela být využita technika doptávání. Postup byl původně koncipován jako zaznamenávání nesrozumitelných slov či vět červeně a jejich doplnění psanými připomínkami. Tento postup se ukázal jako příliš komplikovaný, na základě čehož se výzkumník rozhodl přistoupit k zaznamenávání poznámek do textu vlastní rukou. Nakonec byl každý text čten ještě společně, a všichni participanti měli možnost vyjádřit svůj názor. Osvědčilo se opět upozornit na to, že není potřeba text chválit a ulpívat na tom, co je srozumitelné, ale že je stěžejní nalézt věci, které by bylo dobré popsat lépe, případně co přidat. Funkční bylo také zmínit, že výstup bude sloužit k tomu, aby i ostatní lidé, kteří by příručku četli, a neúčastnili se tohoto projektu, dostali materiál, který bude srozumitelný, a bude pro ně snazší se podle něj řídit. Některé okruhy zůstaly bez komentáře. Níže autor uvádí údaje vycházející z podtrhaného textu. (Příloha č. 4: Ukázka Fáze 2 - S čím pracuje herec?)

Oblečení do divadla

Věta: Silonky jsou _____?

Reakce: ... *ženský punčocháče.*

Ze skupinové diskuse nad tímto okruhem vyvstalo téma s pracovním názvem: *Co by, kdyby?* Jednalo se o vlastní iniciativu participantů, kteří vyjádřili žádost o další část průvodce zaměřenou na zodpovězení otázek týkajících se situací, které mohou při návštěvě divadla nastat. Sami také v některých oblastech navrhovali řešení.

Co dělat, když někdo ruší, a mě to ruší?

Návrh řešení: Uvaděčka

Když někdy někdo, komu se to nelíbí, píská a vykřikuje?

Návrh řešení: Přesednout si

Další otázky: *Co by se stalo, kdyby měl někdo lístek a odešel by a pak by tam někdo seděl – platí i pak? Vezmou (do divadla) i ty normálně oblečení? Co když lidi vstávají a odchází po začátku?*

Příchod do divadla

Věta: Do divadla bys měl přijít dřív, než začne představení.

Reakce: *Jak brzy?*

Věta: Pokud nemáš lístek, kup si ho.

Reakce: *Jak?*

Chování v divadle

Věta: Musíš mít vypnutý telefon.

Reakce: *Mobil*

Jaké jsou druhy divadla

Věta: Holčkám z baletu se říká baletky.

Reakce: *A baletáci?*

Komedie a Drama

V této oblasti případě došlo k pochybení na straně výzkumníka, kdy byl text opatřen názvem nadcházejícího okruhu. K tématu Komédie a drama nebylo výtek, participanti ale doplnili poznámku k odpovědi na zadání „Co herec potřebuje k divadlu“, a to o „*kostým, rekvizity*“ a „*především znát text*“

S čím pracuje herec

Věta: Rekvizity jsou věci, co má herec na jevišti.

Reakce: *Pozastavení se nad slovem "věci"*

Věta: Herec má oblečený kostým.

Reakce: *Slovo oblečený nahradit "na sobě"*

Věta: Kostým má, aby vypadal jinak

Nahradit: *Kostým má, aby vypadal jako postava, kterou hraje.*

Věta: Někdy jeviště vypadá jako byt, park.

Nahradit: *Někdy jeviště vypadá jako pokoj, les, cizí země.*

Scénografie byla v rámci slovního upřesnění výzkumníkem nazvána jevištním výtvarnictvím, z reakcí participantů ale vyplynulo, že sami preferují označení kulisy.

Kdo pracuje v divadle?

Věta: Režisér říká hercům, jak mají hrát a co mají dělat.

Reakce: *Může být i režisérka*

Poznámka autora: Otázka genderu se opakovala u všech povolání, jen již nebyla zaznamenána na papír. Participantů trvali na tom, že je důležité zmiňovat obě verze povolání, a to jak mužskou, tak ženskou.

K oblastem **jeviště a hlediště** a **potlesk** nebyly vzneseny připomínky.

4.3 Fáze 3: Výběr důležitých informací.

Skupina se soustřeďuje na informace, které by mohly být důležité i pro ostatní potencionální čtenáře. Každý se snaží důležité informace říkat z paměti. Pokud to někomu činí potíže, je možnost, aby si vzal k ruce návrh příručky, a to buď samotný text, nebo text doplněný o obrázky. Informace zapisuje výzkumník na arch papíru. Data jsou získávána verbální formou podpořenou návrhem příručky. Zpracování dat je prováděno metodou zachycení vzorců, a to konkrétně preference předávání informací z paměti nebo využívání možnosti používat příručku. Následně jsou data formou selektivního protokolu zredukována a použita k aktualizaci návrhu příručky.

Každý participant měl stále své podklady (papír) z předchozí aktivity u sebe, soustředil se na přečtení textu a následné předání důležitého obsahu skupině. Měl k dispozici také návrh průvodce, který byl na rozdíl od samotnému textu doplněn o obrázky. Všechny autentické odpovědi byly zaznamenány výzkumníkem na arch papíru na kterém byl nadpis „*Co je důležité*“. Okruhy nebyly probírány chronologicky, ale každý participant, který chtěl mluvit, si mohl určit, kdy začne. Pro účastníky nebylo snadné soustředit se pouze na psaný text a využili nabídky použít návrh příručky. Vzhledem k tomu, že zadání nebylo specifikované pouze na důležité informace v textu, zapojili svou kreativitu a přišli i s vlastními návrhy. Níže autor předkládá data z oblasti „*Co je důležité*“. (Příloha č. 5: Ukázka Fáze 3 - Část archu)

Oblékání: muž „přijde do divadla a třeba neví jaké to je představení, tak se někoho zeptá, koupí lístek, podívá se na celý představení a když byl spokojenej a pokud by nelíbilo nehulákaj.“. Participant se pokoušel předávat informace, ale nedařilo se mu ukotvit se v tématu. Vzal si příručku a následně popisoval. „muž sako, kravatu nebo motýlka aji bez, ne v montérkách ani nazí. když nemá vhodný oblečení musí si půjčit nebo odejít.“

Uklánění: „jak zahrajou tak se pokloní, když to bylo moc pěkný můžu aj já tleskat.“. V písemné podobě uváděli participanti většinou „pleskat“, v ústní oproti tomu všichni použili slovo tleskat. Příručka zde nebyla využita. **Tleskání:** „po představení.“. Taktéž bez využití příručky.

Jeviště x hlediště: „místo pro herce je jeviště. kde sedí je hlediště. jeviště to je tam kde hraje to divadlo.“. Byla využita příručka.

Druhy představení: „činohra – herci při představení mluví text. opera – jen zpívá. balet – nemluví, nezpívají, tančí. baletky a baletáci. loutkové divadlo hraje s loutkami, maňásci, vedení seshora.“. Byla využita příručka.

Příchod: „včas i hodinu před. odložím bundu do, koupím lístek, zjistím kde sedím, většinou mi to řeknou uvaděči na sedadlo navést aby sem si byl jistý.“. Participant, jež primárně odpovídal, vynechal slovo šatna, nikdo z ostatních jej nedoplnil.

Chování v divadle: „chovám se tiše, neruším, vypnutý tel., netelefonuji. nerozbaluju ať diváci slyší co říkají herci. nekouříme a nepijeme tam alkohol.“.

Scénografie: „kulisy jsou věci co připomínají místo jen jako. potřebuje kostým a rekvizity, umět text a improvizovat.“.

Komedie x drama: „při komedii se směju tak aby to nerušilo druhý, při drama se nesměju je to tragický.“.

Práce (povolání) v divadle: „světlo světlovač, herec, zvuk.“.

4.4 Evaluační část – konzultace s odborníkem

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, k výzkumu byli přizváni dva odborníci, a to z důvodu rozšíření úhlu pohledu na danou problematiku. Jednalo o teatrologa a speciálního pedagoga se zkušeností s psychopedickou klientelou. Oba mají dlouholetou praxi ve svém oboru, čímž se jejich příspěvek pro výzkum stává významným faktorem práce. Jedná se o evaluační část výzkumu, kdy svým zapojením do výzkumu poskytli důležitá data, jež budou spolu s daty získanými od participantů, důležitá pro vytvoření finálního návrhu příručky.

4.4.1 *Teatrologický náhled*

Konzultace proběhla formou neformálního rozhovoru s teatrologem s dlouholetou odbornou praxí a rozsáhlou publikační činností v oblasti teatrologie. Výzkumník si zaznamenával získané informace formou poznámek do návrhu příručky. Jako podklad sloužila data od participantů. Teatrolog se vyjádřil ke každé oblasti, a snažil se aplikovat své odborné poznatky i na základě toho, že nemá žádné zkušenosti s lidmi s MR. Cílem bylo najít rovnováhu mezi odborností a srozumitelností textu. Poznámky jsou zpracovány do krátkých shrnutí na základě obsahové analýzy sdělení.

Oblečení do divadla: Oblečení je třeba dělit podle toho, do kterého divadla se jde, zda na velké, nebo malé divadlo. Možnost aplikovat na Olomoucké příklady. Např. Moravské divadlo Olomouc a Divadlo Tramtárie.

Příchod do divadla: Je třeba zohledňovat počasí. Pokud je léto, nemají lidé na sobě tolik vrstev oblečení, a z toho důvodu stačí jít do divadla dříve o cca 15 minut. Pokud je zima, je vrstev oblečení více, a je proto dobré přijít dříve i o cca 30. minut. Pokud si divák chce dát ještě před představením něco na baru, nebo si koupit program, je to třeba zohlednit v čase příchodu.

Jeviště a hlediště: Opona už se v řadě divadel neroztahuje a nezatahuje. Je třeba upozornit na to, že opona může, ale nemusí být.

Potlesk: Normální je v divadle při potlesku sedět. Potlesk ve stoje je vrchol slávy.

Druhy divadla: Na základě poznámky od participantů na nahrazení termínu „Druhy divadla“ za „Druhy představení“ se teatrolog vyjádřil, že vzhledem k tomu, že jsou v návrhu příručky zmíněny žánry, je možné tomuto návrhu vyhovět. Stejně tak potvrzuje termín „baletáků“ s tím, že se jedná o divadelní slang, na základě čehož termín lze použít.

Komedie a drama: Text hodnotí jako vhodně zvolen.

Co herec potřebuje k divadlu: Otázka scénografie je na vysvětlení, dle teatrologa, velice složitá. Jako sporný fakt uvádí, že termín „kulisy“ je historický pojem se stabilním významem, a to jako malované prospekty evokující prostředí. Avšak vzhledem k používání termínu „kulisy“ v běžném sociálním kontaktu se společnostmi, teatrolog hodnotí, že jej lze použít jako zastřešující název pro mobiliář a dekorace. Upozorňuje, že v současné době se běžně hrají představení s holou scénou.

Kdo pracuje v divadle: Jako doplnění zvukaře zastupujícího zvukovou a hudební složku uvádí orchestr. Osvětlovač se snaží, aby bylo vidět hlavně na herce. Pozice, které by přidal, jsou technici („kulisáci“) a nápověda, která se v divadlech běžně vyskytuje.

Další část rozhovoru se věnovala otázce „*Co dělat, když*“, která vzešla od participantů.

Komu mohu říct, když mi někdo sedí na místě, ruší mě anebo vykřikuje a píská?

Je možnost oslovit uvaděče, nebo uvaděčku. Někdy se může stát, že si dva lidé, vinou chyby v systému, koupí lístek na stejné sedadlo. Je proto možné, že pro řešení situace bude přivolán ještě další člověk, a to Inspektor jeviště. Ten se stará také o vážnější situace a řeší je.

Poznámky získané rozhovorem projdou selektivním protokolem a následně budou zapracovány do aktualizace návrhu příručky.

4.4.2 Speciálně pedagogický náhled

Speciální pedagog byl člověk s dlouhodobou praxí v oblasti práce s lidmi s MR, a to i s konkrétní diagnózou LMR. Věnuje se ve své praxi mimo jiné i aktivní práci v oblasti divadelní činnosti s lidmi s MR. Jedná se o člověka, který není nijak spojen s výzkumným vzorkem, což podporuje jeho nezájatost. Zvolil si formu připomínek do

aktualizované verze návrhu příručky, který dostal k dispozici doplněný o poznámky od participantů a teatrologa. Zaznamenával poznámky na základě aplikace příručky ve své praxi a vlastního pohledu na takovýto edukační materiál. Pracoval se svými klienty na seznámení s návrhem příručky na obsahovou srozumitelnost a možné doplnění informací. Každý z jeho klientů měl vlastní vyhotovení příručky.

Aktualizace provedené v návrhu příručky v rámci každé z příslušných devíti oblastí byly následující: 1. přidání dělení na dva druhy divadel a tím podmíněného dělení způsobu oblékání; 2. popsání časového vymezení příchodu do divadla a způsobu koupení lístku; 3. informace, že divadlo nemusí mít oponu; 4. zaměnění termínu telefon za mobil, úprava formulace vět ohledně jezení v divadle a odpadků; 5. doplnění o informaci, že není třeba si při potlesku automaticky stoupat; 6. záměna termínu ohledně druhů divadla za druhy představení, přidání slova baleták; 7. bez úprav; 8. úprava formulací vět a doplnění o definici kostýmu a kulis; 9. zahrnutí kulisáků a nápovědy. Autor také v rámci aktualizace zahrnul zodpovězené otázky a názvy obrázků.

Oblečení do divadla: Chybí rozdíl mezi velkým a malým divadlem. Je třeba rozdělit je dle velikosti místnosti a množství lidí, které se tam vejdou. „*Velké – je tam hodně místa, hodně lidí. Malé – malá místnost, málo lidí.*“. „...*oblečení, které nosíš do města – není to zavádějící? Co rifle, tričko, mikinu s kapucí, montérky...*“ Vyžaduje bližší upřesnění, využití fotografií rozdělených na vhodné a nevhodné.

Příchod do divadla: Bez připomínek

Jeviště a hlediště: Navrhuje větu, že jeviště je podium a odstranit věty „*Místo pro herce je jeviště.*“ A „*Na jeviště můžou pouze herci.*“ Změna slovosledu ve větě „*Diváci sedí v hledišti*“ na „*V hledišti sedí diváci*“. Vyjádření k posloupnosti vět ohledně hlediště. A to změnu z „*Divák je člověk, co se dívá na divadlo. Diváci sedí v hledišti. Hlediště je místo se sedačkami. Divákům se taky říká publikum. Ty jsi divák.*“ na „*Hlediště je místo se sedačkami. Diváci sedí v hledišti. Divák je člověk, co se dívá na divadlo. Divákům se taky říká publikum. Ty jsi divák.*“.

Chování v divadle: Klienti, se kterými pracoval prý zmiňují, že se v divadle je třeba chovat slušně. Doporučuje tuto větu zapojit. Zpochybňuje pravidlo nepsat v negativech a hodnotí, že věty v příručce psané v negativu byli pro klienty snadněji pochopitelné.

Funkční věty jsou: „*Nesmí se jíst, pít, nehulákat, nemluvit spolu, nesmí se telefonovat, vypnout mobil.*“.

Potlesk: Změnit slovu *uklání* na *uklání*.

Druhy představení: Specifikovat, co je to loutka. Loutka je neživá, hýbe s ní herec.

Komedie a drama a Co herec potřebuje k divadlu: Bez připomínek.

Kdo pracuje na představení: Přidat pozice scénárista, který píše scénáře (texty) a kulisy, kteří opravují scénu.

K celému návrhu příručky konzultující odborník doporučuje ještě připojit testové otázky ohledně probraných témat.

Poznámky získané poznámkami v textu projdou selektivním protokolem a následně budou zapracovány do aktualizace návrhu příručky.

4.5 Shrnutí

Pro sběr dat byly v první fázi využity kresby a poznámky účastníků zapsané na papír velikosti A3. Sledována byla preference při výběru mezi obrázky, které byly poskytnuty, a korespondovaly s tématem příručky. Obrázky měly formu vygenerovaných piktogramů Symwriter a autorskými kresbami. V případě nejasností se výzkumník účastníků doptával, a poznámky zaznamenával do stejného papíru vlastní rukou. Získaná data byla popsána, a následně analyzována. Cílem bylo získat data k zodpovězení 1. výzkumné otázky. Druhá fáze obsahovala grafické znázornění účastníků do předem nachystaného textu, což se odvíjelo na základě srozumitelnosti textu. Následovalo připomínkování textu a skupinová diskuse, při které účastníci vyjadřovali své připomínky a poznámky. Ty slouží k další práci výzkumníka a možné aktualizaci návrhu příručky. Získaná data slouží k zodpovězení 2. výzkumné otázky. Poslední fáze projektu sloužila k získání informací ohledně četnosti využívání příručky při aktivitě. Účastníci měli za úkol verbálně popsat důležité informace, které při aktivitě nabyli, nebo ty, které získali z vlastní zkušenosti.

K lepší orientaci autor použil znázornění v tabulce. Tabulka č. 1 znázorňuje metody sběru dat u účastníků, tabulka č. 2 přibližuje metody sběru dat u odborníků.

PARTICIPANTI - aktivní účast ve výzkumu	Forma získání dat	Zdroj dat	Technika analýzy	Výstupy
Fáze 1	Skupinová aktivita participantů	Kresby	Metoda prostého výčtu	Zodpovězení 1. výzkumné otázky
		Psaná data	Obsahová analýza sdělení	
		Doptávání výzkumníka	Sloužilo pouze k dekódování nečitelných informací	
		Preference kreseb nebo piktogramů	Metoda zachycení vzorců	
Fáze 2	Individuální aktivita	Grafické znázornění	Metoda prostého výčtu	Zodpovězení 2. výzkumné otázky
		Verbální data	Obsahová analýza sdělení	
	Skupinová aktivita vedená výzkumníkem	Skupinová diskuse	Obsahová analýza sdělení	
Fáze 3	Skupinová aktivita vedená výzkumníkem	Verbální data podpořená návrhem příručky	Metoda zachycení vzorců	Četnost využívání příručky při aktivitě

Tabulka č. 1: Shrnutí metod sběru dat u participantů (Zdroj: Vlastní autorský výzkum)

ODBORNÍCI - pasivní účast ve výzkumu	Zdroj dat	Technika analýzy	Výstupy
Teatrolog	Poznámky z rozhovoru ohledně podnětů a připomínek od participantů	Obsahová analýza sdělení	Úprava teatrologických nesrovnalostí a navržení možných řešení vzešlých otázek
Speciální pedagog	Připomínkování aktualizovaného návrhu příručky za základě její aplikace v praxi	Obsahová analýza sdělení	Návrh úpravy textu

Tabulka č. 2: Metody sběru dat u odborníků. (Zdroj: Vlastní autorský výzkum)

5 Prezentace výstupů

V této kapitole jsou prezentována získaná data s ohledem na výzkumné otázky a jejich propojení s cílem práce. Soustřeďuje se tedy na preferovanou formu podávání informací lidem s LMR a jejich připomínky pro tvorbu edukačního materiálu. Data jsou obohacena o názor teatrologa a speciálního pedagoga a o aktivitu zjišťující četnost využívání příručky při aktivitě. Tato data nepřímo souvisí s cílem č. 1, ale i přes to jsou nedílnou součástí při tvorbě návrhu příručky. Na základě toho bude možné vytvořit návrh příručky s přesnou teatrologickou terminologií a speciálně pedagogickým kontextem. Metodika bude vycházet z celého postupu diplomové práce. Výsledkem diplomové práce je výstup v podobě návrhu příručky o divadle a návrh metodického postupu, jakým způsobem podobou příručku vytvářet. Ani jeden z cílů výzkumu, nemůže být bez druhého cíle naplněn.

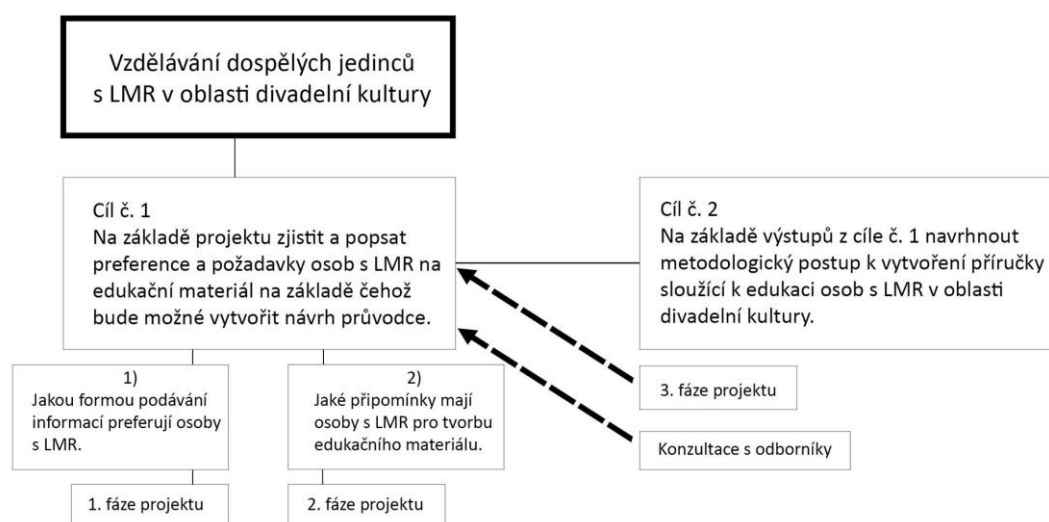

Schéma č. 2: Struktura výzkumu v diplomové práci (Zdroj: Vlastní autorský výzkum)

5.1 Selektivní protokol

Pokud bylo v rámci výzkumu využito více technik, je možné vytvořit na základě stanovených kritérií selektivní protokol, který zahrnuje pouze informace korespondující se zkoumanou oblastí (Hendl, 2005, s. 2014). Data budou zpracována na základě

selektivního protokolu, který je vytvořen odděleně pro participanty, a pro každého odborníka. Cílem je zredukovat data na základě předem stanovených kritérií. Některá data byla vypuštěna na základě praxe a zkušenosti výzkumníka, neboť je neshledává přínosnými či významnými s ohledem na cíl diplomové práce. Jsou vynechány rovněž terminologicky nesprávné poznámky (např. jeviště ≠ podium).

Selektivní protokol č. 1: participanti

1. Přínos pro cíl diplomové práce,
2. přínos pro výzkumné otázky,
3. další nové informace přínosné pro výzkum.

Selektivní protokol 2: odborníci

(Selektivní protokol 2a – Teatrolog, Selektivní protokol 2b – Speciální pedagog)

1. Doporučení pro úpravu textu,
2. doplnění obsahu příručky,
3. návrh pro zefektivnění příručky.

Pro přehlednost je každý Selektivní protokol zasazen tabulky:

Selektivní protokol 1 - Participanti	Přínos pro výzkumnou otázku č. 1	Přínos pro výzkumnou otázku č. 2	Přínos pro 1) cíl diplomové práce	Další nové informace přínosné pro výzkum
Oblečení do divadla	Preference obrázků opatřených popisem	Silonky = ženský punčocháče	Ano, informace slouží k aktualizaci návrhu příručky	Možnosti řešení konfliktních situací
Příchod do divadla	Podrobnější rozepsání možností realizace	"Jak brzy přijít?" "Jak si koupit lístek?"	Ano, informace slouží k aktualizaci návrhu příručky	X
Jeviště a hlediště	X	X	X	X
Chování v divadle	Preference běžně využívaných termínů	Nahradit termín telefon označením mobil	Ano, informace slouží k aktualizaci návrhu příručky	X
Potlesk	X	X	X	Soustředit se na rozdíl mezi tleskáním ve stoje a v sedě Děkovačka
Jaké jsou druhy divadla?	X	Genderové vyvážení pracovních pozic	Ano, informace slouží k aktualizaci návrhu příručky	Přidat termín "baleťák"
	Úprava formulací	Nahradit druhy divadla za druhy představení	Ano, informace slouží k aktualizaci návrhu příručky	X
Komedie a drama	X	X	X	X
S čím pracuje herec?	Úprava formulací	"Kostým má na sobě, aby vypadal jako postava, kterou hraje"	Ano, informace slouží k aktualizaci návrhu příručky	X
		Nahradit termín oblečený označením na sobě		
		Použití termín kulisy		
Kdo pracuje v divadle?	X	Genderové vyvážení pracovních pozic	X	Označovat povolání v ženském i mužském rodě

Tabulka č. 3: Selektivní protokol 1- Participanti (Zdroj: Vlastní autorský výzkum)

Selektivní protokol 2 - Teatrolog	Doporučení pro úpravu textu	Doplnění obsahu příručky	Podklad zefektivnění příručky	Další nové informace přínosné pro výzkum
Oblečení do divadla	X	Rozdělení oblékání pro velká a malá divadla	X	Rozdělení na velká a malá divadla
Příchod do divadla	X	Časové rozdělení příchodu do divadla	X	X
Jeviště a hlediště	X	Terminologické upřesnění	X	Některá divadla jsou bez opony
Chování v divadle	X	X	X	X
Potlesk	X	Potvrzení správnosti tvrzení	X	X
Jaké jsou druhy divadla?	X	Potvrzení možnosti použití termínů	X	X
Komedie a drama	X	Potvrzení možnosti použití termínů	X	X
S čím pracuje herec?	X	Terminologické upřesnění	X	X
Kdo pracuje v divadle?	X	Pozice technika a nápovědy	X	Pozice inspektora jeviště

Tabulka č. 4: Selektivní protokol 2a. – Teatrolog (Zdroj: Vlastní autorský výzkum)

Selektivní protokol 3 - Speciální pedagog	Doporučení pro úpravu textu	Doplnění obsahu příručky	Podklad zefektivnění příručky	Další nové informace přínosné pro výzkum
Oblečení do divadla	Specifikovat- "oblečení co nosíš do města"	Dělení divadel dle velikosti a míst	Použití fotografií oblečení do malého divadla	X
Příchod do divadla	X	X	X	X
Jeviště a hlediště	Změna slovosledu a posloupnosti vět	X	X	X
Chování v divadle	Použití negativů	Vložit slovo slušně	Použití negativů	X
Potlesk	Úprava skloňování slova	X	X	X
Jaké jsou druhy představení	X	Vydefinovat loutku	X	X
Komedie a drama	X	X	X	X
S čím pracuje herec?	X	X	X	X
Kdo pracuje v divadle?	X	Nahradit slovo	X	Přidání testových otázek

Tabulka č. 5: Selektivní protokol 2b.- Speciální pedagog (Zdroj: Vlastní autorský výzkum)

5.2 Preference a požadavky osob s LMR na edukační materiál

Data získaná v jednotlivých fázích projektu odrážejí autenticitu každého z respondentů. Pro návrh příručky je důležité, aby byla srozumitelná, s ohledem na specifika jednotlivců, kteří jí budou používat. Pro samotný výzkum bylo primární najít skupinu respondentů, kteří by svým přínosem alespoň zprostředkovali přiblížení se budoucím čtenářům, neboť nelze výsledky generalizovat. Výsledky jsou proto aplikovatelné převážně na participanty, kteří se na výzkumu podíleli, nicméně na základě jejich připomínek a poznámek doplněných o konzultace s odborníky, může dojít ke zdokonalení možnosti jejich aplikace na širší veřejnost.

Na základě získaných dat k oběma výzkumným otázkám, můžeme vytvořit doporučení pro psaní příručky (č. 1) a následné metodiky (cíl č. 2), která vychází z naplnění cíle č. 1.

Výzkumná otázka č. 1 -Jakou formu podávání informací preferují osoby s LMR?

První výzkumná otázka byla zodpovídána v rámci skupinové Fáze 1 realizovaného projektu. Data byla získána kresbou, psanou formou, doptáváním výzkumníka a sledováním preferencí. Následně byla data analyzována metodou prostého výčtu a metodou zachycení vzorců. Za pomoci selektivního protokolu byla data redukována. Fáze 1 byla realizována skupinovou formou

Výstupy

- 1) Při psaní o tématu, se kterým se čtenáři setkávají, preferují terminologií, jež ve svém životě běžně používají (např. Scénografie – Kulisy).
- 2) Je vhodné využívat termíny s ohledem na jejich běžnější užití (např. Pojem tragédie je v divadelních programech využíván minimálně, čtenější je označení drama.)
- 3) Pro snadnější představu o podávaných informacích je vhodné podpořit psaný text obrázkem.
- 4) Snadnější srozumitelnosti a podpory propojení obrázku s textem lze docílit, pokud je obrázek doplněn o jeho pojmenování.

Výzkumná otázka č. 2 -Jakou formu podávání informací preferují osoby s LMR?

Druhá výzkumná otázka byla zodpovídána v rámci Fáze 2 realizovaného projektu. Data byla získávána verbální formou, grafickým znázorněním a skupinovou diskusí, a analyzována metodou prostého výčtu a obsahového sdělení. Realizace byla provedena jak individuální, tak skupinovou formou. Za pomoci selektivního protokolu pak byla provedena redukce dat.

Výstupy

- 1) Je třeba přesně definovat nadpisy jednotlivých kapitol. Každý si je může interpretovat jinak. (např. Jaké jsou druhy divadla – činohra/Moravské divadlo)
- 2) Je důležité udržovat genderovou rovnováhu, aby to nepůsobilo, že daný úkon mohou vykonávat jen zástupci jednoho pohlaví. (např. Baletka – Baleták)

3) Pokud je v textu zmíněno, že je třeba něco udělat. Je vhodné napsat, jakým způsobem lze daný úkon realizovat. (např. Pokud nemáš lístek, kup si ho – jak?)

4) Vyskytují-li se v dané oblasti nějaké situace, které mohou být krizové, je dobré příručku doplnit o jejich možná řešení. (např. Co dělat, když mi někdo sedí na místě)

5) Pokud si autor textu není jistý popisem nějakého předmětu či skutečnosti, je dobré se zeptat osob ve výzkumném vzorku. (např. Silonky jsou...)

Doporučení výzkumníka

1) Pokud je oblast chování, které dělá většinová populace automaticky, avšak samo o sobě má svá pravidla je třeba specifikovat nuance z jakého důvodu se tak lidé chovají a s jakým cílem (např. Při potlesku není automatické si stoupnout).

2) Je vhodné selektovat informace, které mohou někteří čtenáři znát, avšak mohou být nadbytečné pro ostatní čtenáře (např. Netřeba psát, že hlediště může být pevné, nebo otočné).

Na základě výstupů z projektu realizovaného s participanty a doplněných výstupů od odborníků, vznikl návrh příručky s názvem *Jak být dobrým divákem?*, která má za cíl podpořit člověka s LMR ve snazším pochopení základních principů a složek divadla, na základě čehož bude schopen samostatného rozhodování při návštěvě divadla, výběru představení a s tím spojených pravidel vhodného chování v této instituci. Dokument je přiložen na CD. Je to pouze návrh příručky, neboť se jedná o živý materiál, se kterým se bude nadále pracovat, a to prostřednictvím přiloženého kontaktu na výzkumníka, který bude k dispozici pro zpětné vazby ze zařízení, kterým bude materiál poskytnut. Nejedná se tedy o finální verzi.

S ohledem k výše zmíněným výstupům a naplnění výzkumných otázek lze říci, že 1. cíl – Na základě projektu zjistit a popsat preference a požadavky osob s LMR na edukační materiál na základě čehož bude možné vytvořit návrh průvodce (Příloha č. 7: Návrh příručky *Jak být dobrým divákem?*), byl splněn.

5.3 Metodologický postup k vytvoření příručky

Na základě výstupů z cíle 1. doplněného o výstupy z konzultací s odborníky, lze navrhnout metodologický postup, který by mohl usnadnit vytváření podobných příruček pro edukaci osob s LMR. Ačkoli je metodika tvořena na konkrétní téma a s konkrétní skupinou, objevili se některé postupy, které je možné generalizovat. Z velké části se při prvotním návrhu příručky vycházelo z upravené metody psaní srozumitelných textů Easy-to-Read, které jsou volně dostupné na webových stránkách SPMPCR. Tyto materiály se ale nesoustředí na psaní edukačních materiálů pro volný čas, nýbrž se zaměřují na situace, se kterými se člověk běžně setkává, případně materiály s osvětovým charakterem. Doplnění metod Easy-to-Read o přizvání odborníků na danou problematiku se ukázalo jako velice přínosný způsob zvýšení odbornosti textu. Současně pomohlo pro nalezení nových objektivních úhlů pohledu díky nezaujatosti odborníků. Na základě sesbíraných dat se zároveň ukázalo, jak je důležité zapojit do práce odborníka z oblasti teatrologie, se kterou se v rámci obsahové stránky návrhu příručky pracuje. I přes praxi speciálního pedagoga, který měl zkušeností s divadlem s lidmi s MR, se v připomínkách objevilo několik dezinformací v oblasti teatrologické terminologie. Zároveň byli jeho připomínky stejně přínosné jako ty od teatrologa, neboť ten nemohl, vzhledem ke své neznalosti problematiky MP, aplikovat své znalosti na dané postižení. Výstupy budou spojeny do jednoho dělení doporučení, které bude zaštitovat názory obou odborníků.

Doporučení odborníků

- 1) Pokud existuje více druhů zařízení, které je v rámci příručky možné navštěvovat, a je zde stanoven rozdílný dress code, je třeba to v příručce zmínit (např. rozdělení velké a malé divadlo).
- 2) Pokud se využívají odborné termíny, je třeba, aby byly správně použity, případně vhodně nahrazeny (např. nahrazení termínu scénografie termínem kulisy).
- 3) U faktů, které jsou zmíněné a pocházejí z oblasti, která přesahuje naši odbornost, je vhodné ověřit správnost tvrzení (např. divadelní slang akceptuje označení baleták).
- 4) Pokud zodpovídáme dotazy, je dobré ověřit si všechna fakta, neboť odborník může rozšířit i naše obzory (např. inspektor jeviště).

5) Obecné znaky, které se používají pro označení určitého termínu, mohou být někdy zavádějící (např. opona nemusí v divadle být používána, některá divadla oponu nemají).

6) Zkonkrétnit obecná označení (např. oblečení do města – co to znamená?).

7) Více grafických příkladů – doplnit text o konkrétní obrázky parciálních částí.

8) Soustředit se na chronologickou posloupnost vět pro snazší přehled v textu.

9) Je vhodné využívat negativy. Jedná se o způsob přijímání informací, který může být cílovým čtenářům bližší (např. nemluvit, nejíst).

10) Slova, která nám přijdou směrodatná a snadno pochopitelná, nemusí být taková i pro ostatní (např. popis loutky).

11) Přidat testové otázky pro ověření nabytých informací.

Realizace celého projektu a z něho vzniklých výstupů, které jsou obohaceny o názory odborníků s dlouholetou praxí, dává autorovi strukturu pro vytvoření návrhu metodologického postupu, který se mu jeví jako funkční pro práci na dalších příručkách. Ten je přiložen na CD rovněž jako návrh příručky s názvem *Jak být dobrým divákem?*.

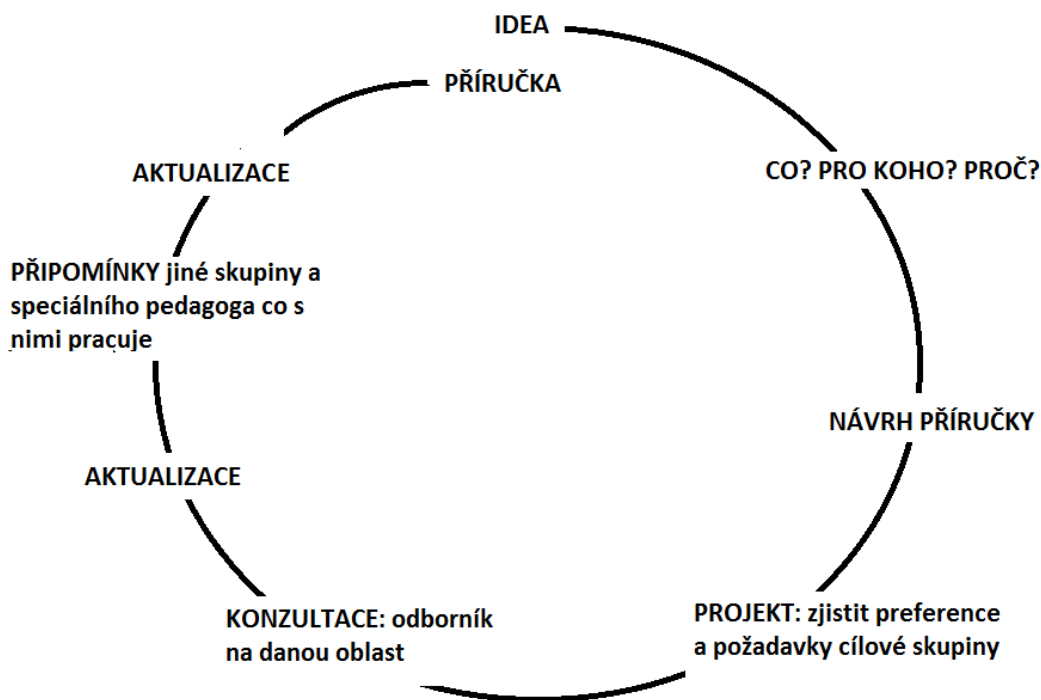

Schéma č. 3: Metodologický postup práce (Zdroj: Vlastní autorský výzkum)

Pokud autor přijde s tématem, které by rád zpracoval, je vhodné nejprve si ujasnit, o jaký výstup se bude jednat, pro které lidi bude sloužit a s jakým cílem je navrhován. Na základě těchto informací lze navrhnout vlastní návrh materiálu, který bude dále zkoumat na základě jím zvoleného postupu a ověřovat jeho srozumitelnost a zjišťovat možné připomínky cílových čtenářů. Okomentovaný materiál posléze vzít za odborníkem na dané téma a konzultovat obsahovou stránku s ohledem na připomínky od cílových čtenářů. Po dokončení komparace obou sesbíraných dat je vhodné návrh materiálu zaktualizovat. Aktuální návrh materiálu předat k dispozici odborníkovi na vybranou cílovou skupinu, který v rámci své praxe vyzkouší a následně připomínkuje. Materiál zaktualizuje s ohledem na nově získaná data, z čehož mu vyjde živý materiál, který bude moci na základě zpětných vazeb dále aktualizovat.

S ohledem k výše zmíněným výstupům lze říci, že 2. cíl – Na základě výstupů z cíle 1. navrhnout metodologický postup k vytvoření příručky sloužící k edukaci osob s LMR v oblasti divadelní kultury (Příloha č. 8: Návrh metodologického postupu pro tvorbu příručky), byl splněn.

5.4 Změny v návrhu příručky

Některé změny už byly popsány v kapitole Sběr dat - speciálně pedagogický náhled. Bylo to způsobeno z důvodu průběžné aktualizace, ke které došlo po zapracování připomínek od participantů a teatrologa a následnému sběru dat od speciálního pedagoga. Jednalo se drobné změny jako zapracování dvou druhů divadel s ohledem na oblékání Př. Oblečení do velkého/malého divadlo, přidání časového a realizačního rámce u příchodu do divadla. Terminologické ukotvení (telefon - mobil, druhy divadla – druhy představení, kulisy, opona, balet'ák), úprava negativismů, změny formulace vět, ukotvení v pravidlech potlesku, přidání kulisáků a nápovědy a otázek na krizové situace v divadle.

Na základě připomínek od speciálního pedagoga autor provedl ještě další drobné změny: Přirovnání rozdílů velikostí divadla podle počtu míst (např. do malého divadla se vejde málo lidí), specifikování oblečení do malého divadla (např. jako do města – čisté slušné), úprava negativismů (např. v divadle se nesmí telefonovat), změna slovosledu a chronologie v odstavci, úprava termínů – uklání/uklánějí, přestavují/upravují.

6 Diskuse

Cílem výzkumu, který měl kvalitativní výzkumnou strategii, bylo vytvořit podklad pro návrh příručky o základních principech návštěvy divadla srozumitelný pro osoby s LMR. Příručka vychází z preferencí osob s LMR a požadavků na takovýto materiál, které zjišťovány v rámci výzkumných otázek *1) Jakou formu podávání informací preferují osoby s LMR? 2) Jaké připomínky mají lidé s LMR pro tvorbu edukačního materiálu?* a zodpovídány pomocí realizace autorského projektu. Ty se podařilo v rámci výzkumné části práce zodpovědět. Participanti doporučovali konkrétní změny v oblastech týkajících se doplnění obsahu, úpravě formulací slov a vět nebo například otázky genderové vyváženosti. Na základě zpracování návrhu příručky bylo druhým cílem posléze vytvořit návrh na edukační materiál metodologického postupu. Záměrně jsou oba dokumenty označovány návrhy, neboť autor bude nadále na příručce pracovat, a to formou poskytnutí návrhu příručky do některých sociálních zařízení v Olomouci. Cílem jejího rozšíření je oslovit další čtenáře, kteří sami, nebo s dopomocí budou moci kontaktovat autora návrhu se svými podněty a připomínkami. Ty budou sloužit k aktualizaci příručky a podpoří zdokonalení možností její aplikace. Autor je otevřený dalším změnám v příručce, rovněž příručku doplnil o volné strany, do kterých si čtenáři budou moci zaznamenávat věci, které jim přijdou důležité. V současné době je návrh příručky charakteristický pro výzkumnou skupinu a nelze jej tedy generalizovat. Ve finální podobě příručky bude možné její využití v neziskových službách, aktivizačních a rozvojových programech, chráněném či podporovaném bydlení, stacionářích, speciálních školách, sociální rehabilitaci atp. Další možnost testování návrhu příručky by mohla být testovou formou, kdy autor považuje za nutné, aby se na testech podíleli rovněž osoby s LMR, neboť nelze předpokládat, že to, co je srozumitelné pro autora příručky bude srozumitelné i pro čtenáře. Zároveň bude možné využívat metodologický postup pro tvorbu dalších příruček, které budou moci rozšiřovat možnosti trávení volného času u osob s LMR. Autorovou vizí je, aby měli osoby s LMR volně přístup k těmto materiálům a mohli zvýšit svou míru osamostatnění se. Z důvodu autorského know-how se autor rozhodl návrh příručky a návrh metodiky uložit na CD nosič, který je součástí této diplomové práce.

Velice efektivním prvkem při tvorbě takovéto příručky se prokázalo přizvání samotných cílových čtenářů, tedy osob s LMR, kteří svou účastí na výzkumu dokázali

přiblížit výzkumníkovi zákonitosti, které jsou charakteristické pro jejich znevýhodnění. Zároveň bylo vhodně zvolené přizvání odborníků, kteří dokázali vyvážit limity výzkumníka v oblasti neobjektivnosti a neodbornosti v teatrologické terminologii. Limity v oblasti psaní snadno srozumitelných textů snižovala obsáhlá publikační činnost organizace Inclusion Europe. Ta zaštiťovala projekt *Cesty ke vzdělání lidí s mentálním postižením*, který dal za vznik podrobným brožurám pro psaní textu metodou Easy-to-Read. Přeloženy byly Společností pro podporu lidí s mentálním postižením, z. s.

V rámci výzkumu vyvstaly zajímavé fenomény. Autor zjistil, že pokud se na obrázcích vyskytl nějaký druh jídla či nápoje, někteří participantů se na tento prvek zaměřili, posléze se zacyklili, a nebyli schopni se soustředit na obsahovou stránku obrázku. Rovněž se vyskytovaly naučené odpovědi jako např. Jak se chovat v divadle – slušně. Bylo potřeba, aby výzkumník participanty motivoval k přemýšlení o tom, co slovo slušně znamená. Na základě toho nastala nepřiměřená obava z toho napsat nebo říct něco nesprávného v případě, kdy běžně funkční odpověď „dobře“ nestačí. Autor se domnívá, že to může být vzorec chování na základě přístupu k lidem s LMR. Tyto poznatky však nezaznamenával do výzkumu, neboť se jedná pouze o jeho domněnku, která nekoresponduje s cílem práce. Spatřuje však na základě uvedených skutečností možnost věnovat se tomuto fenoménu blíže v nějaké jiné práci.

Další z možností, jak hodnotit míru čtivosti textu, jsou kvalitativně zaměřené vzorce, které na základě délky vět, délky slov a počtu rozdílných slov vypočítávají stupně obtížnosti. Nevýhodou je, že jen málo z nich se dá aplikovat na český text. Je ale možné využít např. Mistríkův vzorec (autor Jozef Mistrík), který lze použít na text v českém jazyce. Ten pracuje mimo jiné také s indexem opakování, který slouží ke konkrétnějšímu výpočtu srozumitelnosti textu. Výsledek je posléze dosazen do tabulky, podle které je vyhodnocena míra jeho čtivosti. Autor doporučuje tento vzorec použít i pro volbu snadno srozumitelných textů.

Autor v této práci sice zvolil obrázky formou kreseb, je ale možnost využívat i fotografií. Ty doporučoval speciální pedagog v rámci připomínkování textu. Podle autora je ovšem sporné využívat fotografie, neboť v případě jednoho ze specifíků lidí s mentálním postižením může být lpění na detailech, autor se tedy svým rozhodnutím o volbě použitého materiálu chtěl vyhnout možnému nedorozumění. Zvolil proto

kresby, které jsou ikonické, aby bylo možné je aplikovat na více druhů divadel, a usnadnily tak orientaci.

V rámci další práce by se autor rád věnoval zprostředkování zredukované verze historie divadla ve snadno srozumitelném textu, neboť v rámci osobní praxe se často setkává s dotazy na toto téma. Autor vnímá jako velice důležité zprostředkovávat lidem s LMR témata, která je zajímají a ve kterých by se rádi rozvíjeli. Na základě nedostupnosti širokého spektra materiálů na tato témata se jen prohlubuje jejich znevýhodnění oproti intaktní společnosti. Dalším limitem je dostupnost těchto textů. Vezmeme-li v potaz, že v ideálním případě bude mít člověk s LMR příručku, díky které bude schopen samostatného rozhodování pro výběr představení, bude seznámen s pravidly etikety a zásadami návštěvy divadla, narazíme na další překážku. Program ohledně divadelních představení není ve snadno srozumitelném textu. Popisy představení rovněž ne. Je proto důležité uvědomit si, že ani samotná příručka s návodem není prostředek k tomu, aby mohlo dojít k úplnému osamostatnění.

Důležité je rovněž uvědomit si, že i lidé s LMR mohou mít přidružená postižení. Proto je dobré pro budoucí práci uvažovat i o elektronické verzi s hlasovým výstupem, případně verzi na tvrdém papíru, lepenkovém či kartonovém papíru pro snadnější manipulaci v případě zhoršené jemné motoriky. O možnosti tisku na větší velikost papíru z důvodu zhoršeného zraku. Je také potřeba zohlednit, zda bude příručka ve verzi pro domácí použití, případně jako podpůrný edukační materiál v zařízení, nebo ve formátu vhodném k tomu, aby jej člověk mohl vzít s sebou i do divadla.

6.1 Limity výzkumného šetření

V rámci realizace výzkumu se naskytlí některé faktory, které byly problematické, a to jak na straně výzkumníka, tak na straně výzkumného vzorku či metodiky. Autor se snažil podniknout kroky k jejich minimalizaci i přes to však mají nezanedbatelnou roli.

6.1.1 Limity na straně výzkumníka

Autor si je vědom, že ač se divadlu věnuje, není na toto téma odborníkem. Současně si je vědom, z důvodu realizace projektu a ohledem na zkušenosti se skupinou, zkreslení vlastní objektivitu. Limit se snažil snížit konzultacemi s odborníky, kteří

mají dlouhodobou praxí ve svém oboru. Zároveň není autor odborníkem na snadno srozumitelné texty, proto je možné, že některé jeho domněnky o formě psaní jsou zkreslené.

6.1.2 Limity na straně výzkumného vzorku

S ohledem na fakt, že výzkumník se skupinou dlouhodobě pracuje, uvědomuje si, že si k němu participanti vytvořili určitý vztah. Projevil se tím, že se objevil strach o to, aby nebyly poskytnuty informace, které by mohly být mylné a mohly by poškodit výzkumníkův záměr. Bylo třeba participanty ukotvit v tom, že nejde o správné či mylné informace, ale o objektivní zhodnocení. Autor si je rovněž vědom toho, že 10 osob ve výzkumném vzorku je pro kvalitativní výzkum hodně, vzhledem k zaměření práce a specifické skupině však považuje toto číslo za vyhovující.

6.1.3 Limity výzkumu

Vzhledem k tomu, že se jednalo převážně o projektivní metodu a různé techniky sběru dat pouze na jedné skupině, je si autor vědom, že výstupy nelze generalizovat. Domnívá se ale, že díky konzultacím může dojít ke zdokonalení možnosti aplikace příručky na širší okruh čtenářů. Jednalo se o pilotní verzi projektu a autor si uvědomuje, že je třeba metodiku upravit. Zároveň si je autor vědom toho, že míra podpory je individuální pro každého člověka. Některým lidem s LMR se může zdát příliš jednoduchá a jiným složitá. Brožura je proto psaná obecně, aby bylo srozumitelná pro co nejširší spektrum čtenářů. S ohledem na to, že autor nenalezl dostatek zdrojů pro konkrétnější hodnocení textů ve snadno srozumitelné formě, rozhodl se vytvořit vlastní formu hodnocení textů. Pokoušel se rovněž vytvořit testový materiál, který by měl za cíl evaluovat funkčnost příručky. Vzhledem k tomu, že neměl k dispozici další výzkumný vzorek, který by byl nestranný a časové možnosti pro vytvoření otázek do testu, tuto formu nerealizoval. Byl si vědom toho, že pokud by se o testový materiál pokoušel sám, nemusel by být pochopitelný pro osoby s LMR.

ZÁVĚR

Práce byla zaměřena na tvorbu materiálu, který by byl srozumitelný pro dospělé osoby s lehkou mentální retardací s ohledem na jejich specifika. Myšlenka vytvořit takovýto materiál vznikla na základě nedostatku materiálů v českém jazyce, které by pomohli přiblížit těmto lidem základní informace pro samostatnou návštěvu divadla. Bylo důležité zohlednit fakt, že lidé s lehkou mentální retardací se setkávají s problémem, kdy jsou materiál buď tvořené pro děti a to může působit, vzhledem k jejich dospělému věku, infantilně, nebo jsou materiály tvořené pro obecnou skupinu osob s mentálním postižením, což, jak sami uvádějí, je zbytečně zjednodušené. Materiály pro intaktní populaci jsou proti tomu leckdy nesrozumitelné, neboť jsou psány, vzhledem k jejich specifikům, složitě. Nachází se proto v pásmu, pro které je složitě nalézt vyhovující materiál. Tato práce se proto snaží zohlednit preference a připomínky právě osob s lehkou mentální retardací a zapojit je do tvorby edukačního materiálu.

Samotná práce byla dělena do několika částí. První částí byl teoretický rámec, který měl za cíl snazší orientaci v samotném tématu práce a s tím spojené terminologii. Byla popsána specifika lidí s lehkou mentální retardací v oblastech, které jsou na základě tohoto druhu postižení specifické a oblasti edukace, ve které se daná specifika projevují. Byly popsány sociální služby, které mohou lidé s mentálním postižením využívat doplněné o příklady organizací, které tyto služby poskytují ve městě Olomouc. Teoretický rámec rovněž obsahoval přiblížení možností, ve kterých se lidé s mentálním postižením mohou setkat dalšími formami divadla, a to teatroterapií a divadlem se specifickou skupinou. Velká část byla zaměřena na samotné snadno srozumitelné informace a to s ohledem na definici termínu informace, význam snadno srozumitelných textů a organizace, které je poskytují. Autor se blíže zaměřil na Easy-to-Read, což je metoda, která má vypracovaný vlastní postup pro tvorbu snadno srozumitelných textů. Kapitola rovněž nabídla další možnost jak posuzovat text, a to se zaměřením na samotnou čtivost textu a přiblížila Mistríkův vzorec.

Druhá část byla zaměřena na metodologický rámec, který měl desing kvalitativního výzkumu, kde byly blíže popsány cíle práce. Cíl č. 1) *Na základě projektu zjistit a popsat preference a požadavky osob s LMR na edukační materiál, na základě čehož bude možné vytvořit návrh průvodce* a cíl č. 2) *Na základě výstupů z cíle 1 navrhnout*

metodologický postup k vytvoření příručky sloužící k edukaci osob s LMR v oblasti divadelní kultury. K cíli č. 1) byly vázány dvě dílčí výzkumné otázky a to 1. *Jakou formu podávání informací preferují osoby s LMR?* a 2. *Jaké připomínky mají lidé s LMR pro tvorbu edukačního materiálu?* Na základě výběru výzkumného vzorku, který byl vytvořen na základě kritérií, kdy osoby spadaly do kategorie lehké mentální retardace a byly starší 18 let. Významnou součástí metodologického rámce pro vytvoření příručky bylo vytvoření prvotního návrhu příručky autorem výzkumu, který vznikl v koncepční části práce, a následná realizace autorského projektu, který měl za cíl obě dílčí výzkumné otázky zodpovědět. Projekt byl v realizační části rozdělen do tří fází a to Znalosti v oblasti divadelní kultury, Úprava textového materiálu a Výběr důležitých informací. Evaluační část byla realizována formou konzultací s odborníky na dané téma s cílem evaluovat text s ohledem na svou specializaci. Teatrolog se zaměřil na oblast terminologických nedostatků a doplnění o další důležité informace. Speciální pedagog aplikoval aktualizovaný návrh příručky v praxi na jiné skupině, která splňovala stejná kritéria jako výzkumný vzorek. Zaměřoval se na srozumitelnost textu na vymezenou cílovou skupinu. Všechna data byla zpracována na základě selektivního protokolu a průběžně zapracována. Na základě výstupů vznikla možná doporučení pro tvorbu návrhu příručky, od čehož se odvíjelo vytváření metodiky.

V rámci diskuse bylo na téma pohlíženo z globálního hlediska a byly navrženy možnosti a tipy pro další testování příručky. Zmíněny byly postupy, které se ukázaly jako efektivní pro tvorbu této příručky a směr, kterým se bude dál pokračovat, neboť se zjištěné preference a požadavky nedají globalizovat a odrážejí pouze pro výzkumný vzorek, který se podílel na realizaci výzkumu. Autor se také zaměřil na fenomény, které vyvstali při realizaci projektu a nabízejí potenciál k dalšímu zkoumání. Navrhl další oblast, které se může ve své příští práci věnovat. Rovněž zohledňuje problematiku přidruženého postižení, které může výrazně změnit formu konečného výstupu edukačního materiálu. Diskuse obsahuje i výčet limitů, které si autor při psaní práce uvědomil, ať už na straně výzkumníka, výzkumného vzorku nebo samotného výzkumu. Na základě výstupů, které vzešli z této diplomové práce a to návrhu příručky *Jak být dobrým divákem?*, a *Metodologického postupu* pro tvorbu této příručky, lze říci, že byly oba stanovené cíle naplněny.

Věřím, že tato práce může být odrazovým můstkem, díky kterému začneme i my, pracovníci v přímé péči u lidí s lehkým mentálním postižením, přemýšlet nad tím, že

postupy, informační texty, někdy možná i knihy ve snadno srozumitelném textu, mohou pomoci lidem s lehkou mentální retardací zvýšit míru osamostatnění se a snížit závislost na tom, co je jim zprostředkováno. Na základě toho můžeme sami zkoušet vytvářet materiály, které je v tomto podpoří. Je však třeba si uvědomit, že ani tento postup není dokonalý a nelze podle něj vytvořit všechny materiály. Bylo by ale dobré, kdybychom se o to, alespoň pokusili.

Použité zdroje

Použitá literatura a zdroje

BARTOŇOVÁ, Miroslava a Marie VÍTKOVÁ. *Vzdělávání se zaměřením na inkluzivní didaktiku a vyučování žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole hlavního vzdělávacího proudu: Education focusing on inclusive didactics and teaching pupils with special educational needs in mainstream schools*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6678-6.

BARTOŇOVÁ, Miroslava. *Inkluzivní didaktika v základní škole se zřetelem na edukaci žáků s lehkým mentálním postižením*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6560-4.

BAWDEN, David a Lyn ROBINSON. *Úvod do informační vědy*. Přeložil Michal LORENZ, přeložil Karel MIKULÁŠEK, přeložil Dana VÉVODOVÁ. Doubrovník: Flow, 2017, 451 s. ISBN 978-80-88123-10-1.

BENDOVÁ, Petra a Pavel ZIKL. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3854-3.

BRAUN, Richard, Dana MARKOVÁ a Jana NOVÁČKOVÁ. *Praktikum školní psychologie*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0176-2.

CEJPEK, Jiří. *Informace, komunikace a myšlení: úvod do informační vědy*. Praha: Karolinum, 1998, 179 s. ISBN 8071847674.

ČAČKA, Otto. *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika*. Vyd. 3., opr. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-107-0.

ČADILOVÁ, Věra, Hynek JŮN a Kateřina THOROVÁ. *Agrese u lidí s mentální retardací a s autismem*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-319-2.

Duševní poruchy a poruchy chování: popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka: mezinárodní klasifikace nemocí - 10. revize. 3. vyd. Praha: Psychiatrické centrum, 2006. ISBN 80-85121-11-5.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.

FRANIOK, P. *Vzdělávání osob s mentálním postižením*. 3. dopl. vyd. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, 2005. ISBN 978-80-7368-622-2

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

GRECMANOVÁ, H., URBANOVSKÁ, E. *Aktivizační metody ve výuce, prostředek ŠVP*. 2. vyd. Olomouc: Hanex, 2007. ISBN 978-8085783-73-5

HANÁČKOVÁ, Andrea. *Světové divadlo druhé poloviny 20. století: druhá divadelní reforma: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3640-1.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-x.

HELUS, Zdeněk. *Psychologie pro střední školy*. Vyd. 2. - dot. Praha: Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-406-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-704-02.

HYVNAR, Jan. *Herec v moderním divadle: k divadelním reformám 20. století*. Praha: KANT, 2011. Disk (Akademie múzických umění v Praze). ISBN 978-80-7437-060-1.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1369-4.

Informace pro všechny: Evropská pravidla pro tvorbu snadno srozumitelných informací. Vytvořeno v rámci projektu Cesty k celoživotnímu vzdělání dospělých lidí s mentálním postižením 2007-2009, ISBN 2-87460-119-5.

Jak školit o snadno srozumitelných informacích: Doporučení pro lektory kurzů tvorby dokumentů ve snadno srozumitelném jazyce. Vytvořeno v rámci projektu Cesty k

celoživotnímu vzdělání dospělých lidí s mentálním postižením 2007-2009. ISBN 2-87460-135-7.

KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 978-80-7315-174-4.

KOZÁKOVÁ Z., PASTIERIKOVÁ L., KREJČÍŘOVÁ O.. *Výchova a vzdělávání osob s mentálním postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3714-9.

KRAMOLIŠ, Jan a Martina KOPEČKOVÁ. *Marketingový nástroj Product Placement v českém prostředí*. 1. vyd. Žilina: Georg, 2015. ISBN 978-80-8154-108-7.

KREJČÍŘOVÁ, Olga. *Metodická specifika počátečního vzdělání jedinců s mentálním postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3713-2.

KŘÍŽKOVSKÁ, Petra. *Problematika edukace osob s mentálním postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2975-5.

KYSUČAN, J. *Úvod do psychopedie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1986.

LAZORČÁKOVÁ, Tatjana. *Dějiny světového divadla 1: od antiky po renesanci: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3607-4.

MANDYSOVÁ, Petra. *Příprava na edukaci v ošetrovatelství*. Vydání: I. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2016. ISBN 978-80-7395-971-5.

MARTINEC, Václav a Jan DVOŘÁK. *Herecké techniky a zdroje herecké tvorby: příručka pro adepty a studenty herectví*. Praha: Pražská scéna, 2003, 191 s. Teatrologie. ISBN 80-7068-171-3.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

MÜLLER, Oldřich. *Lehká mentální retardace v pedagogickopsychologickém kontextu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0207-6.7

MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice: teorie a metodika*. V Olomouci: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1075-3.

NELEŠOVSKÁ, Alena. *Didaktika*. 2. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999. ISBN 80-7067-957-3.

Nepište pro nás bez nás: Doporučení, jak zapojit lidi s mentálním postižením do psaní snadno srozumitelných textů. Vytvořeno v rámci projektu Cesty k celoživotnímu vzdělání dospělých lidí s mentálním postižením 2007-2009. ISBN 2-87460-136-5.

PAVLOVSKÝ, Petr. *Základní pojmy divadla: teatrologický slovník*. Praha: Nakladatelství Libri & Národní divadlo, 2004, ISBN 80-7258-171-6.

POLÍNEK, Martin Dominik a Zdeňka POLÍNKOVÁ. *Rozvoj žáka s jinakostí na ZUŠ: (předcházení problémům)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5056-8.

POLÍNEK, Martin Dominik. *Tvořivost (nejen) jako prevence rizikového chování*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, ISBN 978-80-244-4842-8.

PIPEKOVÁ, Jarmila, Marie VÍTKOVÁ a Miroslava BARTOŇOVÁ. *Od edukace k sociální inkluzi osob se zdravotním postižením se zaměřením na mentální postižení: From education to social inclusion of people with health disabilities with focus on intellectual disabilities*. 2., upr. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7689-1.

RENOTIÉROVÁ, Marie a Libuše LUDÍKOVÁ. *Speciální pedagogika*. 4. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1475-9.

Mezinárodní konference k problematice osob se specifickými potřebami: sborník. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3364-6.

Sociální služby. Tábor: Měsíčník vydávaný Asociací poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2016, 2016(12). ISSN 1803-7348.

SOLOVSKÁ, Vendula. *Rozvoj dovedností dospělých lidí s mentálním postižením*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0369-8.

ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety. 2.*, rozš. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1954-5.

STŘELEČEK, Stanislav. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I.* Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-61-3.

SVOBODA, Mojmir. *Psychologická diagnostika dospělých.* Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-327-7.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie. 2.* nezm. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0629-2.

ŠÍPEK, Jiří. *Projektivní metody.* Praha: ISV, 2000, 114 s. ISBN 80-858-665-36.

ŠÍŠKA, Jan. *Mimořádná dospělost: edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti.* Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0992-4.

ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých.* Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

ŠPLÍCHALOVÁ MOCO VÁ K., NOVÁK V., *Problematika režie a dramaturgie ve specifické divadelní skupině: (s divadelníky s mentálním znevýhodněním).* V Praze: Výzkumné pracoviště katedry alternativního a loutkového divadla Divadelní fakulty AMU, 2016. ISBN 978-80-86102-99-3.

ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče.* Vyd. 3., přeprac. Praha: Portál, 2006. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7367-060-7.

ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče.* Vyd. 4., přeprac. Praha: Portál, 2011. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 978-80-7367-889-0.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VALENTA, Milan. *Dramaterapie. 4.*, aktualiz. a rozš. vyd., V nakl. Grada 2. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3851-2.

VALENTA, Milan, Jan MICHALÍK a Martin LEČBYCH. *Mentální postižení: v pedagogickém, psychologickém a sociálně-právním kontextu*. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3829-1

VALENTA, Milan. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0602-6.

VALENTA, Milan. *Psychopedie: [teoretické základy a metodika]*. 5., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Parta, 2013. ISBN 978-80-7320-187-6.

VALENTA, M., KREJČÍŘOVÁ, O. *Psychopedie - kapitoly z didaktiky mentálně retardovaných*. 1. vyd. Olomouc: Netopejr, 1997. ISBN 80-902057-9-8.

VALENTA, Milan. *Rukověť dramaterapie a teatroterapie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1358-2

VALENTA, Milan. *Slovník speciální pedagogiky*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0937-9.

WIENER, Norbert a WITH A NEW INTRODUCTION BY STEVE J. HEIMS. *The human use of human beings: cybernetics and society*. London: Free Association, 1989. ISBN 1853430757.

Zásady úspěšné komunikace s lidmi s mentálním postižením: Doporučené přístupy k lidem s mentálním postižením v rámci jejich celoživotního vzdělávání i mimo něj. Vytvořeno v rámci projektu Cesty k celoživotnímu vzdělání dospělých lidí s mentálním postižením 2007-2009. ISBN 2-87460-137-3.

Zákony:

Zákon č. 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Elektronické zdroje

Definition of Intellectual Disability. *American Association on Intellectual and Developmental Disabilities* [online]. ©2018 Dostupné z: <https://aaidd.org/intellectual-disability/definition#.WuetsqSFPb0>

Ilusion Europe [online]. Belgie, 2015, Dostupné z: <http://inclusion-europe.eu/>

Lumos Czech Republic. Asociace Dítě a Rodina, z. s. [online]. Dostupné z: <http://www.ditearodina.cz/o-nas/struktura-asociace/databaze-clenu-asociace/137-lumos-czech-republic>

Seznam zkratk

MP – Mentální postižení

MR – Mentální retardace

LMR – Lehká mentální retardace

MKN-10 – Mezinárodní klasifikace nemocí revize 10

IQ – inteligenční kvocient

WHO – Světová zdravotnická organizace

SPMPCR – Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v České republice, z.s.

JITRO – JITRO o.p.s.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Shrnutí metod sběru dat u participantů

Tabulka č. 2: Metody sběru dat u odborníků.

Tabulka č. 3: Selektivní protokol 1- Participantů

Tabulka č. 4: Selektivní protokol 2a. – Teatrolog

Tabulka č. 5: Selektivní protokol 2b.- Speciální pedagog

Seznam schémat

Schéma č. 1: Proces devalvace člověka s mentální retardací

Schéma č. 2: Struktura výzkumu v diplomové práci

Schéma č. 3: Metodologický postup práce

Seznam příloh

Příloha č. 1: Znak pro identifikaci textu v Easy-to-Read

Příloha č. 2: Ukázka autorské kresby – Příchod do divadla

Příloha č. 3: Ukázka Fáze 1- Oblečení do divadla

Příloha č. 4: Ukázka Fáze 2 - S čím pracuje herec?

Příloha č. 5: Ukázka Fáze 3 - Část archu

Příloha č. 6: Informovaný souhlas organizace

Příloha č. 7: Návrh příručky *Jak být dobrým divákem?* (přiloženo na CD)

Příloha č. 8: Návrh metodologického postupu pro tvorbu příručky (přiloženo na CD)

Přílohy

Příloha č. 1: Znak pro identifikaci textu v Easy-to-Read

(Dostupné z <http://easy-to-read.eu/wp-content/uploads/2014/12/ETR.gif>)

Příloha č. 2: Ukázka autorské kresby – Příchod do divadla

(Zdroj: Autorské kresby Martiny Srostlíkové, vytvořené pro účely této diplomové práce)

ORLEČĚNÍ do divadla

obč. jím to slovo

žeptat

*Muž: št. p. oblečení, p. oblečení, boty, kalhoty a
 žena: Muž má mít oblečení, boty, kalhoty, košile*

šaty ŽENA

sako MUŽ *kyt, krasice, oblečení*

drama

košile MUŽ

boty MUŽ

boty ŽENA

punčocháče

publikum

ŽENA

(Zdroj: Vlastní autorský výzkum)

Příloha č. 4: Ukázka Fáze 2 - S čím pracuje herec?

Herec používá rekvizity

Rekvizity jsou věci co má herec na jevišti.

Herec má ^{na sobě} oblečený kostým.

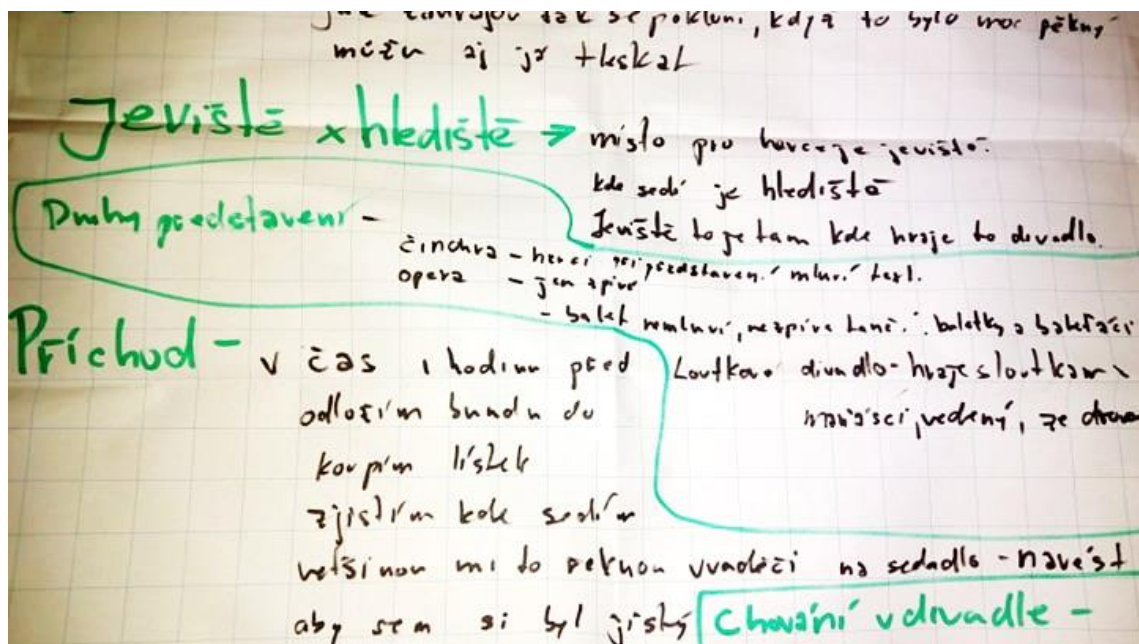
Kostým má aby vypadal jinak. ^{jako postava, kterou}

Někdy jeviště vypadá jako ^{pokoje Les} byt, park, ^{jiná} ^{hrají} ^{scenář}

Kulis

(Zdroj: Vlastní autorský výzkum)

Příloha č. 5: Ukázka Fáze 3 - Část archu

(Zdroj: Vlastní autorský výzkum)

Příloha č. 6: Informovaný souhlas organizace

Anotace práce

Jméno a příjmení:	Bc. Jana Šatánková
Katedra:	Ústav speciálně-pedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Martin Dominik Polínek, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Vzdělávání jedinců s lehkým mentálním postižením v oblasti divadelní kultury
Title of Thesis:	Education of individuals with mild mental disabilities in the field of theater culture
Anotace práce:	<p>Práce se věnuje vzdělávání dospělých jedinců s lehkým mentálním postižením v oblasti divadelní kultury. Cílem je vytvořit soubor doporučení pro vytvoření tištěného materiálu, na jehož základě by bylo možné podpořit zmíněnou cílovou skupinu ve vlastní iniciativě a samostatném jednání při návštěvě divadla. Práce se skládá z teoretické části, která se zaměřuje na vymezení základní terminologie v oblasti mentálního postižení a snadno srozumitelných textů. V rámci metodologické části autor zvolil kvalitativní design. S jeho pomocí by měl být zodpovězen cíl práce, kterým je na základě projektu zjistit a popsat preference a požadavky dospělých osob s lehkou mentální retardací na edukační materiál na základě čehož bude možné vytvořit návrh průvodce a metodologický postup k vytvoření takovéto příručky sloužící k edukaci osob s lehkou mentální retardací v oblasti divadelní kultury.</p>
Klíčová slova:	lehká mentální retardace, snadno srozumitelné texty, divadlo, mentální postižení, Easy-to-read, vzdělávání, informace,
Annotation:	This thesis deals with the education of adult people with mild mental disorders in the field of theater culture. The aim is to create a set of recommendations for the creation of printed material on the basis of which it would be possible to support

	<p>the mentioned target group in its own initiative and independent behaviour during the theater visit. The thesis consists of a theoretical part, which focuses on the definition of basic terminology in the area of mental disability and easily understandable texts. Within the methodological part, the author chose a qualitative design. With its help should be answered aim, which is based on a project to identify and describe the preferences and requirements of adults with mental retardation to educational material. On the basis of this material it will be possible to create a proposal for a guide and a methodological approach to create this kind of handbook for the education of people with a mild mental retardation in the field of theater culture.</p>
Keywords:	mild mental disorder, easy to read, theatre, intellectual disabilities, Easy-to-read, education, information,
Přílohy:	<p>Příloha č. 1: Ukázka autorské kresby – Příklad do divadla</p> <p>Příloha č. 2: Znak pro identifikaci textu v Easy-to-Read</p> <p>Příloha č. 3: Ukázka Fáze 1- Oblečení do divadla</p> <p>Příloha č. 4: Ukázka Fáze 2 - S čím pracuje herec?</p> <p>Příloha č. 5: Ukázka Fáze 3 - Část archu</p> <p>Příloha č. 6: Informovaný souhlas organizace</p> <p>Příloha č. 7: Návrh příručky Jak být dobrým divákem? (přiloženo na CD)</p> <p>Příloha č. 8: Návrh metodologického postupu pro tvorbu příručky (přiloženo na CD)</p>
Rozsah práce:	63 s.
Jazyk práce:	Český